

ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΕΜΠΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΔΙΑΦΗΜΙΣΗΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕ ΘΕΜΑ:

«Η ΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΩΝ ΑΠΕΝΑΝΤΙ
ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΒΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΠΡΟΙΟΝΤΩΝ ΚΑΤΑ
ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΣΕ
ΜΕΓΑΛΟ ΑΣΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ (ΑΘΗΝΑ) ΚΑΙ ΣΕ ΜΙΑ
ΕΠΑΡΧΙΑΚΗ ΠΟΛΗ (ΚΟΖΑΝΗ)»

ΣΥΝΤΑΚΤΡΙΕΣ: ΖΗΚΑ ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ-ΓΕΩΡΓΙΑ
ΝΤΕΜΟΓΙΑΝΝΗ ΣΤΑΥΡΟΥΛΑ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ
ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΜΑΥΡΙΔΗΣ ΣΑΒΒΑΣ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 2013

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελίδα
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	5
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 ^ο - ΒΑΣΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΒΙΟΛΟΓΙΚΗ ΓΕΩΡΓΙΑ ΚΑΙ ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΑ	7
1.1 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ	7
1.2 ΒΙΟΛΟΓΙΚΗ ΓΕΩΡΓΙΑ	8
1.2.1 Μορφές Γεωργίας	9
1.2.2 Στόχοι Βιολογικής Γεωργίας	9
1.2.3 Νομοθετικό πλαίσιο	10
1.3 Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΒΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΓΕΩΡΓΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	10
1.4 ΒΑΣΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ ΒΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑΣ	12
1.5 ΒΑΣΙΚΕΣ ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΣΥΜΒΑΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΒΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΓΕΩΡΓΙΑΣ	12
1.5.1 Ορισμός συμβατικής γεωργίας	12
1.5.2 Διαφορές μεταξύ των δυο μορφών γεωργίας	14
1.6 Η ΒΙΟΛΟΓΙΚΗ ΓΕΩΡΓΙΑ ΣΕ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΕΠΙΠΕΔΟ	14
1.7 ΒΙΟΛΟΓΙΚΗ ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΑ	16
1.7.1 Απαιτήσεις της Βιολογικής Κτηνοτροφίας	17
1.7.2 Γενικές Αρχές Ζωικής Παραγωγής	18
1.8 ΒΑΣΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ ΖΩΙΚΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ	19
1.9 ΒΑΣΙΚΕΣ ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΜΕΤΑΞΥ ΒΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΚΑΙ ΣΥΜΒΑΤΙΚΗΣ ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΑΣ	20
1.10 Η ΒΙΟΛΟΓΙΚΗ ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	20
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 ^ο - ΒΙΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ	22
2.1. ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΤΑ ΒΙΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΙΟΝΤΑ	22
2.2. ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΣΗ ΒΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΠΡΟΙΟΝΤΩΝ	22
2.3 ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΙ ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΣΗΣ ΒΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΠΡΟΙΟΝΤΩΝ	24
2.4 ΒΙΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΙΟΝΤΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ	25
2.5. ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ - ΜΕΙΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ ΒΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΤΡΟΦΙΜΩΝ	26
2.5.1. Πλεονεκτήματα	26
2.5.2 Μειονεκτήματα	27
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 ^ο - Η ΑΓΟΡΑ ΤΩΝ ΒΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ	28
3.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ	28

3.2 Η ΖΗΤΗΣΗ ΓΙΑ ΒΙΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ	28
3.2.1 Παράγοντες που Επηρεάζουν τη Ζήτηση για Βιολογικά Προϊόντα	28
3.3 Η ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΤΩΝ ΒΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ	29
3.3.1 Δομή και Διάρθρωση του Κλάδου	29
3.3.2 Τα είδη και η γεωγραφική κατανομή της βιολογικής καλλιέργειας	31
3.3.3 Εισαγωγές – Εξαγωγές	31
3.3.4 Κανάλια Διανομής	32
3.3.5 Προβλήματα και δυνατότητες εμπορίας βιολογικών προϊόντων	33
3.4 Η ΑΓΟΡΑ ΤΩΝ ΒΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ ΠΡΙΝ ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ	34
3.4.1 Παγκόσμια αγορά	34
3.4.2 Ελληνική αγορά	35
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 ^ο – ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ	39
4.1 ΚΑΘΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ	39
4.2 ΕΙΔΟΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	39
4.3 ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΔΕΙΓΜΑΤΟΛΗΨΙΑΣ	39
4.4 ΓΕΝΙΚΟΣ ΣΤΟΧΟΣ	40
4.5 ΕΙΔΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ	40
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 ^ο – ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΕΡΕΥΝΑΣ	41
5.1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ	41
5.2. ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΘΕΝΤΩΝ	41
5.3. ΑΝΑΛΥΣΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΕΡΕΥΝΑΣ	43
5.3.1 Γενική Στάση των Καταναλωτών στην Αγορά	43
5.3.2 Στάση Καταναλωτών Απέναντι στα Προϊόντα Βιολογικής Καλλιέργειας	46
5.3.3 Σχολιασμός συνδυασμένων ερωτήσεων	55
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6 ^ο – ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	57
6.1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ	57
6.2. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ	57
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1 – ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ	60
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2 – ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΕΡΕΥΝΑΣ ΑΠΟ SPSS	64
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	77

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η εξασφάλιση της τροφής στην σημερινή κοινωνία αποτελεί ένα από τα μεγαλύτερα προβλήματα που καλείτε να αντιμετωπίσει. Οι απεριόριστες ανάγκες και οι περιορισμένοι πόροι είναι αυτά που διογκώνουν το πρόβλημα και οδήγησαν τους γεωργούς και τους κτηνοτρόφους στην υπέρ εντατικοποίηση των συστημάτων παραγωγής με απώτερο στόχο την υψηλή απόδοση τόσο στα φυτικά όσο και στα ζωικά προϊόντα. Οι πρακτικές αυτές όμως οδήγησαν σιγά σιγά στην απαξίωση των πηγών και στην υποβάθμιση της διατροφικής αξίας των παραγόμενων προϊόντων. Για τον λόγο αυτό ο άνθρωπος αναζήτησε άλλες τεχνικές καλλιέργειας και κτηνοτροφίας, που ενώ θα παράγουν ικανή ποσότητα τροφής, θα διασφαλίζουν την αειφόρο ανάπτυξη του περιβάλλοντος. Αυτό είναι βασική αρχή για την βιολογική γεωργία.

Πως ορίζεται όμως η βιολογική γεωργία και κτηνοτροφία; Είναι απλά και μόνο μια τεχνικοοικονομική εφαρμογή για παραγωγή προϊόντων χωρίς την χρήση χημικών συνθετικών λιπασμάτων, φυτοφαρμάκων και ζωοτροφών;

Μια τέτοια προσέγγιση θα αδικούσε σίγουρα το εναλλακτικό αυτό σύστημα παραγωγής, που προσαρμόζει τα μέσα του στα όρια της πάντα της αντοχής των φυσικών οικοσυστημάτων, κατορθώνοντας ταυτόχρονα να αποτελεί ένα οικολογικά, κοινωνικά και οικονομικά βιώσιμο –μακροπρόθεσμα- τρόπο άσκησης της γεωργίας και της κτηνοτροφίας.

Σήμερα, σύμφωνα με έρευνες, σε όλο τον κόσμο καλλιεργούνται βιολογικά 170.000.000 στρέμματα, ενώ το μεγαλύτερο ποσοστό στην κατανάλωση βιολογικών προϊόντων κατέχει η Ευρώπη με 46%. Αξίζει να σημειωθεί ότι ορισμένες χώρες, όπως η Δανία, στόχο έχουν μέσα στα επόμενα χρόνια να μετατρέψουν το σύνολο των καλλιεργήσιμων εδαφών τους από συμβατικά σε βιολογικά.

Σε ανοδική τροχιά βρίσκεται και στην Ελλάδα η αγορά των βιολογικών προϊόντων. Οι βιολογικές καλλιέργειες έχουν αυξηθεί αισθητά, ενώ μεγαλύτερη είναι και η καταναλωτική ζήτηση. Τουλάχιστον για την δεκαετία 2000 – 2010 υπάρχει μεγάλη ανάπτυξη, διότι τα τελευταία χρόνια με τη συνεχιζόμενη οικονομική ύφεση και γενική κρίση που επικρατεί στη χώρα μας

θα δούμε και παρακάτω στην εργασία ότι συρρικνώνεται η παραγωγή και η αγορά (με την γενική έννοια) των βιολογικών προϊόντων.

Είναι γεγονός ότι στην Ελλάδα συντρέχουν πολλές δυνατότητες και προϋποθέσεις για την ανάδειξη και την επέκταση των πρακτικών παραγωγής γεωργικών προϊόντων. Τα συγκριτικά πλεονεκτήματα της χώρας, όπως οι ήπιες κλιματολογικές συνθήκες, το ιδιόμορφο ανάγλυφο του εδάφους, οι οικογενειακής μορφής γεωργικές εκμεταλλεύσεις σε μικρές εκτάσεις, και ακόμα το γεγονός ότι σε πολλές περιοχές γίνεται καλλιέργεια με παραδοσιακές τεχνικές, ευνοούν - κάτω βέβαια από ορισμένες προϋποθέσεις- την ευκολότερη υιοθέτηση υπό προϋποθέσεις του συστήματος παραγωγής της βιολογικής γεωργίας και την παραγωγή βιολογικών προϊόντων, με πολύ καλές οργανοληπτικές ιδιότητες που απολαμβάνουν άλλωστε και καλύτερες τιμές από τα αντίστοιχα συμβατικά.

Όσο ευνοϊκές όμως και αν είναι οι προϋποθέσεις για ανάπτυξη της βιολογικής γεωργίας στον ελληνικό χώρο, χρειάζεται να επισημανθεί ότι η υιοθέτηση της διαφορετικής αυτής αντίληψης στη γεωργική παραγωγή απαιτεί, μεταξύ άλλων, τη διαμόρφωση βαθιάς οικολογικής συνείδησης, από πλευράς παραγωγών, αλλά και προσπάθειες για αλλαγή του μοντέλου κατανάλωσης που ακολουθείται σήμερα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο - ΒΑΣΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΒΙΟΛΟΓΙΚΗ ΓΕΩΡΓΙΑ ΚΑΙ ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΑ

1.1 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Από την αρχαιότητα ο άνθρωπος προκειμένου να καλύψει τις διατροφικές του ανάγκες ακολουθούσε γεωργικές και κτηνοτροφικές πρακτικές που δεν διαφέρουν σε τίποτα από τις πρακτικές που εφαρμόζονται σήμερα στο βιολογικό τρόπο παραγωγής. Τα τεχνολογικά επιτεύγματα και η πρόοδος του 19ου κι κυρίως του 20ου αιώνα, οδήγησαν στην ξέφρενη ανάπτυξη του γεωργικού και κτηνοτροφικού τομέα ο οποίος είχε στόχο τη μεγιστοποίηση της παραγωγής και του κέρδους. Αποτέλεσμα αυτής της πορείας ήταν η διαμόρφωση ενός συστήματος γεωργικών και κτηνοτροφικών πρακτικών που επικράτησε παγκόσμια και ονομάζεται συμβατική γεωργία και κτηνοτροφία. Μέσα από διαδοχικές διασταυρώσεις οργανισμών του ίδιου ή συγγενών ειδών, ο άνθρωπος στο πέρασμα των αιώνων, προσπάθησε να κάνει τα προϊόντα του πιο ελκυστικά στην αγορά. Ο ερχομός της «πράσινης επανάστασης» προκάλεσε μέσα σε λίγες δεκαετίες, την εκτεταμένη καλλιέργεια ποικιλιών, οι οποίες ικανοποιούσαν τα χαρακτηριστικά που θα έκαναν επιθυμητά τα προϊόντα. Ταυτόχρονα όμως προκάλεσε τον παραγκωνισμό και τη μείωση των χρησιμοποιούμενων ντόπιων ποικιλιών με αποτέλεσμα τη μείωση της ανθεκτικότητάς τους σε ασθένειες, περιβαλλοντικές πιέσεις κ.λ.π. Η κρίση του 1929 και η οικονομική καταστροφή πολλών αγροτών στην Αμερική βοήθησαν στην εξάπλωση της βιολογικής γεωργίας σε αυτή την ήπειρο. Η πραγματική όμως διάδοση αρχίζει στις αρχές της δεκαετίας του 60, ως οργανική γεωργία στην Αγγλία με τις δράσεις οικολόγων πολιτικών και γιατρών. Ο Γάλλος Lemaire προωθεί την εκτεταμένη χρήση ορισμένων φυκιών ως βιολογικό λίπασμα. Η πρώτη μεγάλη αναγνώριση της βιολογικής γεωργίας ήρθε το 1984 με τη θέσπιση από την Ε.Ο.Κ. (Ε.Ε.) ευρωπαϊκών προδιαγραφών και κοινού λογότυπου για τη βιολογική γεωργία ενώ το 1986 εκπονήθηκε πρόγραμμα προώθησής της.

1.2 ΒΙΟΛΟΓΙΚΗ ΓΕΩΡΓΙΑ

Βιολογική γεωργία είναι η μέθοδος γεωργίας στην οποία χρησιμοποιούνται μόνο ήπιες πρακτικές λίπανσης, φυτοπροστασίας στη φυτική παραγωγή, όπως και εκμετάλλευσης του ζωικού κεφαλαίου με ελεγχόμενες βιολογικές εισροές στη ζωική παραγωγή, με αναπόσπαστο και καταλυτικό στόχο την προάσπιση και το σεβασμό στο περιβάλλον και τον άνθρωπο. Οι πρακτικές της βιολογικής καλλιέργειας είναι τέτοιες που προστατεύουν, το έδαφος, την ατμόσφαιρα και τα αποθέματα νερού. Προφυλάσσουν έτσι τη βιοποικιλότητα του οικοσυστήματος. Κύριο χαρακτηριστικό της βιολογικής γεωργίας είναι η απουσία συνθετικών χημικών λιπασμάτων, ζιζανιοκτόνων, ρυθμιστών ανάπτυξης των φυτών, φυτοφαρμάκων, ορμονών, αντιβιοτικών και άλλων εξίσου επικίνδυνων τοξικών, χημικών και πρόσθετων ουσιών στις ζωοτροφές σε όλα τα στάδια της παραγωγής. Οι βιοκαλλιεργητές με σεβασμό στη σοφία της φύσης, συνδυάζοντας την ελληνική παράδοση και την εμπειρία με τη σύγχρονη γνώση και τις κατακτήσεις της επιστήμης, εκμεταλλεύονται τους ισχυρούς νόμους της φύσης για να αυξήσουν την απόδοση και την αντίσταση στις ασθένειες. Προς τούτο, προσαρμόζουν τις ενέργειές τους στα εδαφοκλιματολογικά δεδομένα του τόπου, χρησιμοποιούν μόνο φυσικά οργανικά λιπάσματα (ζωική κοπριά, χλωρή λίπανση, κομπόστες - εδαφοβελτιωτικά, λάσπη βιολογικού καθαρισμού, χουμικά λιπάσματα, βακτηριακά λιπάσματα), ενισχύουν τη γονιμότητα του εδάφους εναλλάσσοντας τα είδη που καλλιεργούν (αμειψισπορά) και επιτρέπουν τη φυσική ωρίμανση των καρπών χωρίς να εντατικοποιούν ή να επιταχύνουν την παραγωγή με τεχνητές μεθόδους. Επιπλέον τα βιολογικά προϊόντα δεν περιέχουν συντηρητικά, πρόσθετα και διάφορες άλλες χημικές ουσίες στη σύνθεσή τους.

Η βιολογική γεωργία συνιστά μια ριζοσπαστική προσέγγιση, βασισμένη κυρίως σε μεθόδους κλειστού κύκλου παραγωγής και είναι ικανή να λύσει το πρόβλημα της διατροφής βασιζόμενη στην εξέλιξη της ισορροπίας ανθρώπου/τροφής/γης μέσα από την διατροφική αυτάρκεια σε κάθε περιοχή. Η μόνη παράμετρος που διαφοροποιείται από χώρα σε χώρα είναι κυρίως το

τοπικό κλίμα. Συνεπώς οι εξαγωγές πλεονασμάτων από το ένα είδος τροφής σε κάποιο άλλο θα συνεχίζονται.

1.2.1 Μορφές Γεωργίας

Οι μορφές γεωργίας που χρησιμοποιούνται σήμερα για την παραγωγή των γεωργικών προϊόντων είναι τρεις.

Πρώτη μορφή είναι η Συμβατική Γεωργία που είναι η παραγωγή γεωργικών προϊόντων με την χρησιμοποίηση γεωργικών φαρμάκων και λιπασμάτων.

Δεύτερη μορφή είναι η Ολοκληρωμένη Παραγωγή Προϊόντων που πρόκειται για συνδυασμένη χρησιμοποίηση βιολογικών, καλλιεργητικών και χημικών μεθόδων για την καλλιέργεια των φυτών αλλά και την καταπολέμηση των ασθενειών και εχθρών των φυτών.

Τρίτη μορφή είναι η Βιολογική Καλλιέργεια που αναφερόμαστε σε σύστημα διαχείρισης και παραγωγής αγροτικών προϊόντων που στηρίζεται:

- σε φυσικές διεργασίες
- στη μη χρησιμοποίηση χημικών λιπασμάτων και φυτοφαρμάκων
- στη χρησιμοποίηση μη χημικών μεθόδων στην αντιμετώπιση εχθρών και ζιζανίων, και ανακύκλωση φυτικών και ζωικών υπολειμμάτων που διατηρούν την φυσική ισορροπία και τη γονιμότητα του εδάφους.

1.2.2 Στόχοι Βιολογικής Γεωργίας

Οι βασικοί στόχοι όπως αυτοί διατυπώνονται και καθορίζονται από την IFOAM (Διεθνή Ομοσπονδία Κινημάτων Βιολογικής Γεωργίας) και τη γενική συνέλευση το 1994 είναι οι ακόλουθοι:

- Να παράγει τροφή υψηλής θρεπτικής αξίας σε επαρκή ποσότητα.
- Να διατηρήσει και να αυξήσει μακροπρόθεσμα τη γονιμότητα του εδάφους.
- Να εργαστεί όσο είναι δυνατόν, με υλικά και ουσίες που μπορούν να επαναχρησιμοποιηθούν ή να ανακυκλωθούν.
- Να περιορίσει όλες τις μορφές ρύπανσης που προέρχονται από τη γεωργική πρακτική.

- Να διατηρήσει τη γενετική ποικιλομορφία των γεωργικών οικοσυστημάτων, συμπεριλαμβανομένης της προστασίας των φυτών και των άγριων ζώων.

- Να ενθαρρύνει και να αυξήσει τους βιολογικούς κύκλους στα γεωργικά συστήματα.

- Να εργαστεί όσο είναι δυνατό, σε κλειστά συστήματα σε σχέση με την οργανική ουσία και τα θρεπτικά στοιχεία.

Δίνεται επομένως έμφαση στην ανάπτυξη και προαγωγή ολοκληρωμένων σχέσεων μεταξύ εδάφους, φυτών, ζώων, ανθρώπου και βιόσφαιρας, έτσι ώστε τελικά να λαμβάνονται γεωργικά προϊόντα και είδη διατροφής χωρίς χημικά υπολείμματα και ταυτόχρονα το περιβάλλον να προστατεύεται και να αναβαθμίζεται.

1.2.3 Νομοθετικό πλαίσιο

Νομοθετικά η βιολογική γεωργία ενοποιείται για τον ευρωπαϊκό χώρο το 1991 και περιγράφεται από τον κανονισμό 2092/91 (Βιολογικός τρόπος παραγωγής γεωργικών προϊόντων) της Ε.Ε., καθώς και από τις μετέπειτα συμπληρώσεις του. Μέσα από αυτή τη Νομοθεσία, μπαίνουν κανόνες στην παραγωγική διαδικασία των βιολογικών προϊόντων, καθορίζονται διαδικασίες για τη μεταποίηση, τυποποίηση και διακίνησή τους, περιγράφονται κυρώσεις για τους παραβάτες και θεσμοθετείται σύστημα ελέγχου και πιστοποίησης όλων των βιολογικών προϊόντων από εγκεκριμένους αρμόδιους εγχώριους και ξένους οργανισμούς πιστοποίησης.

1.3 Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΒΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΓΕΩΡΓΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Η εφαρμογή του βιολογικού τρόπου παραγωγής ξεκίνησε στη χώρα μας τη δεκαετία του '80, όταν κάποιοι μεμονωμένοι παραγωγοί κινήθηκαν προς την κατεύθυνση αυτή, απορρίπτοντας τις χημικές εισροές και ξεκινώντας την παραγωγή βιολογικών προϊόντων. Η ενημέρωση των παραγωγών ήταν τότε σχεδόν ανύπαρκτη και οι μόνες ισχύουσες αρχές για τη βιολογική γεωργία

ήταν αυτές της IFOAM, αφού δεν υπήρχαν ούτε εθνικοί ούτε κοινοτικοί κανονισμοί. Κάποιοι από τους πρώτους βιοκαλλιεργητές ήρθαν από το εξωτερικό φέρνοντας μαζί τους την απαραίτητη τεχνογνωσία. Η πρώτη οργανωμένη προσπάθεια παραγωγής βιολογικών προϊόντων έγινε το 1982 στην περιοχή της Αιγιαλείας. Μια μικρή ομάδα ντόπιων παραγωγών υπό την καθοδήγηση της Ένωσης Αγροτικών Συνεταιρισμών Αιγιαλείας, ξεκίνησε την παραγωγή βιολογικής κορινθιακής σταφίδας με σκοπό την εξαγωγή της στην Ολλανδία. Παρά τις επιφυλάξεις και τα όποια προβλήματα των πρώτων καλλιεργητών, η προσπάθεια αυτή αποδείχτηκε επιτυχημένη και συνεχίζεται μέχρι σήμερα με ενταγμένους παραγωγούς που καλλιεργούν σταφίδα, ελιές και εσπεριδοειδή. Από τα μέσα της δεκαετίας του '80 ξεκίνησαν και οι πρώτες βιοκαλλιέργειες ελιάς στην περιοχή της Μεσσηνιακής Μάνης. Στην Ελλάδα κατά τη δεκαετία του '80, οι παραγωγοί που καλλιεργούσαν βιολογικά προϊόντα επιβλέπονταν από ξένους οργανισμούς πιστοποίησης (Skal, Soil Association, Naturland), καθώς δεν υπήρχαν ακόμη ελληνικοί οργανισμοί πιστοποίησης βιολογικών προϊόντων. Τα προϊόντα στα οποία επικεντρώθηκε η ελληνική παραγωγή ήταν το ελαιόλαδο και οι ελιές, το κρασί, τα εσπεριδοειδή και τα δημητριακά. Για την περίοδο 1982-1992 δεν υπάρχουν επίσημα στοιχεία για τις βιοκαλλιέργειες στην Ελλάδα. Υπολογίζεται ότι το 1992 υπήρχαν περίπου 150 παραγωγοί και καλλιεργούνταν βιολογικά περίπου 2.000 στρέμματα (εκτιμήσεις ΔΗΩ). Το 1993 με την εφαρμογή του κανονισμού (ΕΟΚ) 2092/91 στη χώρα μας, εγκρίθηκαν από το Υπουργείο Γεωργίας ως Οργανισμοί Ελέγχου και Πιστοποίησης Βιολογικών Προϊόντων η ΔΗΩ και ο ΣΟΓΕ. Ακολούθησε η Φυσιολογική το 1994. Η δραστηριότητα των Οργανισμών Πιστοποίησης ενίσχυσε τη βιολογική γεωργία, ο δε κανονισμός 2092/91 έδωσε σημαντικό κίνητρο για τη μετατροπή συμβατικών καλλιεργειών σε βιολογικές. Το 1996 ξεκίνησε στη χώρα μας το καθεστώς οικονομικών ενισχύσεων με την εφαρμογή του Κανονισμού (ΕΟΚ) 2078/92, δίνοντας περαιτέρω ώθηση στη βιολογική γεωργία στην Ελλάδα, με αύξηση των βιολογικά καλλιεργούμενων εκτάσεων και του αριθμού των βιοκαλλιεργητών.¹

---

¹ ICAP, 2011

1.4 ΒΑΣΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ ΒΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑΣ

Η Βιολογική Επεξεργασία βασίζεται σε έναν αριθμό αρχών και ιδεών όπως η προστασία των φυσικά ανανεώσιμων συστημάτων, η χρήση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας στην παραγωγή, η προστασία των φυτών και των συνηθειών των άγριων ζώων, η διατήρηση της βιοποικιλότητας, η σωστή χρήση του νερού, η υποστήριξη και η υιοθέτηση ενός συστήματος καλλιέργειας που θα συμβάλει στη δημιουργία μιας κοινωνικά ορθούς και περιβαλλοντικά υπεύθυνης διαδικασίας για την διασπορά των παραγόμενων προϊόντων.

Οι βασικές αρχές της Βιολογικής Επεξεργασίας:

1. η προστασία του περιβάλλοντος,
2. η διατήρηση της γονιμότητας του εδάφους,
3. ο σεβασμός στην υγεία του καταναλωτή,
4. η διατήρηση της βιοποικιλότητας του οικοσυστήματος,
5. η ανακύκλωση υλικών όσο αυτό είναι δυνατό,
6. η αντιμετώπιση των γεωργικών μονάδων ως συστήματα σε ισορροπία,
7. η διατήρηση των βιολογικά παραγόμενων προϊόντων φυτικών και ζωικών σε όλα τα στάδια από την παραγωγή έως τη διάθεσή τους στην αγορά σε αρμονία με τους νόμους της φύσης,
8. ποιότητα έναντι της ποσότητας,
9. η χρήση νέων τεχνολογιών για την ζωική παραγωγή σύμφωνα με τις απαιτήσεις κάθε είδους.

1.5 ΒΑΣΙΚΕΣ ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΣΥΜΒΑΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΒΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΓΕΩΡΓΙΑΣ

1.5.1 Ορισμός συμβατικής γεωργίας

Η σύγχρονη γεωργική πρακτική της εντατικής γεωργικής εκμετάλλευσης που για την παραγωγή προϊόντων είναι εξαρτημένη από τις εισροές συνθετικών λιπασμάτων, φυτοφαρμάκων και άλλων αγροχημικών παρασκευασμάτων ονομάζεται συμβατική γεωργία. Η συμβατική γεωργία δυστυχώς βασίστηκε στη μονομερή γεωργική ανάπτυξη. Το τμήμα μιας

ανορθολογικής και μονομερούς γεωργικής ανάπτυξης που δεν σέβεται τους φυσικούς πόρους (έδαφος - νερό - ενέργεια) είναι η δημιουργία οξυμένων προβλημάτων που χαρακτηρίζονται ως τα αδιέξοδα της συμβατικής γεωργίας. Η συμβατική γεωργία έχει δημιουργήσει και οξυμένα κοινωνικά προβλήματα. Στο διατροφικό πρόβλημα του τρίτου κόσμου έχει συμβάλει η μονοκαλλιέργεια και η κακή κατανομή μεταξύ φυτικής και ζωικής παραγωγής αφού χιλιάδες στρέμματα παράγουν ζωοτροφές στις τρίτες χώρες για να τροφοδοτήσουν την κτηνοτροφία των αναπτυσσόμενων χωρών. Η βίαιη αποαγροτοποίηση αυτών των χωρών, οδήγησε επίσης στην αστικοποίηση, απομάκρυνε τους ανθρώπους από τη φύση που είχε σαν επακόλουθο τη διάλυση του αγροτικού κοινωνικού και πολιτιστικού ιστού της υπαίθρου.

1.5.2 Διαφορές μεταξύ των δυο μορφών γεωργίας

Στον παρακάτω πίνακα φαίνονται μερικές βασικές διαφορές μεταξύ βιολογικής και συμβατικής γεωργίας:

Δεδομένα	Βιολογική Γεωργία	Συμβατική Γεωργία
Ήπια μέθοδος παραγωγής/ Χαμηλές εισροές	Ναι	Όχι
Εντατική μέθοδος/ Υψηλές εισροές	Όχι	Ναι
Ενίσχυση αειφόρου ανάπτυξης	Ναι	Όχι
Χρήση συνθετικών-χημικών λιπασμάτων και φυτοπροστατευτικών προϊόντων	Δεν επιτρέπεται	Επιτρέπεται
Χρήση ζιζανιοκτόνων	Δεν επιτρέπεται	Επιτρέπεται
Χρήση ορμονών	Δεν επιτρέπεται	Επιτρέπεται
Χρήση Γενετικά Τροποποιημένων Οργανισμών ή παραγώγων τους	Δεν επιτρέπεται	Επιτρέπεται
Χρήση ιονίζουσας ακτινοβολίας	Δεν επιτρέπεται	Επιτρέπεται
Χρήση ορμονών για γρήγορη ανάπτυξη ή συντονισμένη γονιμοποίηση/κυοφορία ζώων	Δεν επιτρέπεται	Επιτρέπεται
Μέριμνα για την ευζωία των ζώων	Ναι	Όχι
Μέριμνα για χώρους άσκησης των ζώων και την υποχρεωτική πρόσβαση σε βοσκοτόπους	Ναι	Όχι
Χρήση βιολογικών ζωοτροφών	Ναι	Όχι
Χρήση συνθετικών-χημικών ουσιών για αντιμετώπιση ασθενειών/εχθρών μελισσών	Δεν επιτρέπεται	Επιτρέπεται
Χρήση συνθετικών-χημικών προσθέτων και βοηθητικών ουσιών στα τρόφιμα	Δεν επιτρέπεται	Επιτρέπεται
Χρήση νιτρικών/νιτρωδών αλάτων για τη συντήρηση προϊόντων κρέατος (αλλαντικά)	Επιτρέπεται σε χαμηλότερες συγκεντρώσεις	Επιτρέπεται σε υψηλότερες συγκεντρώσεις
Χρήση άλλων συνθετικών-χημικών συντηρητικών	Δεν επιτρέπεται	Επιτρέπεται
Υπολείμματα φυτοφαρμάκων στο τελικό προϊόν	Δεν επιτρέπονται/ Μη ανιχνεύσιμα	Επιτρέπονται κάτω των ανωτάτων ορίων (MRLs) που ορίζει η νομοθεσία για κάθε είδος τροφίμου

1.6 Η ΒΙΟΛΟΓΙΚΗ ΓΕΩΡΓΙΑ ΣΕ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΕΠΙΠΕΔΟ

Με βάση τα αποτελέσματα της τελευταίας παγκόσμιας έρευνα για την πιστοποιημένη βιολογική γεωργία 35 περίπου εκατ. εκτάρια γεωργικής γης διαχειρίζονται βιολογικά από σχεδόν 1,4 εκατομμύρια παραγωγούς.²

Οι περιοχές με τις μεγαλύτερες βιολογικά καλλιεργούμενες εκτάσεις είναι η Ωκεανία (12,1 εκατ. εκτάρια) η Ευρώπη (8,2 εκατ. εκτάρια) και η Λατινική Αμερική (8,1 εκατ. εκτάρια).

Πίνακας 1.: Βιολογικές καλλιεργούμενες εκτάσεις σε παγκόσμιο επίπεδο.

Βιολογικές καλλιεργούμενες εκτάσεις σε παγκόσμιο επίπεδο				
Περιοχές	2005	2006	2007	2008
Αφρική	486.674	684.892	875.284	880.898
Ασία	2.678.716	3.000.607	2.890.243	3.293.945
Ευρώπη	6.669.468	7.207.043	7.627.825	8.176.075
Λατινική Αμερική	5.072.158	4.966.295	6.414.709	8.065.890
Ωκεανία	11.811.868	12.431.820	12.110.758	12.140.107
Β. Αμερική	2.219.643	1.792.613	2.292.418	2.577.575
Σύνολα	28.938.527	30.083.270	32.211.237	35.134.490

Πηγή: FiBL, IFOAM, SOEL, 2007-2010.

Είκοσι έξη τοις εκατό (1,65 εκατομμύρια εκτάρια) περισσότερες καλλιεργούμενες εκτάσεις αναφέρθηκαν στη Λατινική Αμερική, κυρίως λόγω της ισχυρής ανάπτυξης στην Αργεντινή. Στην Ευρώπη η βιολογικά καλλιεργούμενη γη αυξήθηκε περισσότερο από μισό εκατομμύριο εκτάρια, στην Ασία κατά 0.4 εκατ. Περίπου το ένα τρίτο των γεωργικών γαιών με βιολογική διαχείριση στον πλανήτη (12 εκατομμύρια εκτάρια) βρίσκονται σε αναπτυσσόμενες χώρες. Μεγαλύτερο μέρος αυτής της γης είναι στη Λατινική Αμερική, με την Ασία και την Αφρική στην δεύτερη και Τρίτη θέση αντίστοιχα. Οι χώρες με τις μεγαλύτερες βιολογικά διαχειριζόμενες εκτάσεις είναι η Αργεντινή, η Κίνα και η Βραζιλία. Σχεδόν τα δύο τρίτα των γεωργικών εκτάσεων με βιολογική διαχείριση είναι βοσκότοποι (22 εκατ. εκτάρια). Η

² FiBL and IFOAM, 2010

καλλιεργούμενη έκταση υπολογίζεται σε 8,2 εκατομμύρια εκτάρια, αντιπροσωπεύοντας το ένα τέταρτο των βιολογικά διαχειριζόμενων γεωργικών γαιών.

1.7 ΒΙΟΛΟΓΙΚΗ ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΑ

Στο πλαίσιο της βιολογικής δραστηριότητας, η εκτροφή των ζώων αποτελεί την ολοκλήρωση ενός φυσικού κύκλου, με αφετηρία τη βιολογική γεωργία και κατάληξη τη χρήση και κατανάλωση βιολογικών προϊόντων, χωρίς στα ενδιάμεσα στάδια να αλλοιώνεται η ισορροπία του περιβάλλοντος.

Η βιολογική κτηνοτροφία σέβεται την φυσική ζωή των ζώων και τις ανάγκες τους. Κάθε ζώο ζει ακολουθώντας τους φυσικούς ρυθμούς του, έχοντας στη διάθεσή του άνετους χώρους, δηλαδή εκτεταμένα βοσκοτόπια και ευρύχωρα, καλά αεριζόμενα στέγαστρα. Έτσι δεν επιβάλλεται καμία τροποποίηση στις ιδιαίτερες συνήθειές τους που να επισπεύδει και να αυξάνει την παραγωγή εις βάρος τους.

Η διατροφή των ζώων είναι ποιοτική, καθώς αποτελείται αποκλειστικά από βιολογικές φυτικές τροφές, όπως κριθάρι, καλαμπόκι, σόγια και σανό. Η βιολογική εκτροφή στοχεύει στη σωστή ανάπτυξή τους, με φυσικές μεθόδους και σύμφωνα με τους βιορυθμούς των ζώων, προφυλάσσοντας τα τόσο από την παθολογία, τις ενοχλήσεις και το άγχος, όσο και από την αφύσικη επίσπευση της ανάπτυξής τους. Σε περιπτώσεις ασθενειών, χορηγούνται μόνο ομοιοπαθητικά ή φυτοθεραπευτικά σκευάσματα και πάντοτε έπειτα από συνεννόηση με ειδικευμένους κτηνίατρους. Αυτή η φροντίδα και ο σεβασμός προς τα ζώα έχει ως αποτέλεσμα την παραγωγή κρέατος με μοναδικά χαρακτηριστικά ως προς τη γεύση, την υφή, τη συνοχή και την απουσία περιττού λίπους. Έτσι και τα παράγωγα των ζώων, όπως είναι τα γαλακτοκομικά και τα τυροκομικά προϊόντα, είναι αγνά, φυσικά προϊόντα απαλλαγμένα από χημικά κατάλοιπα.

Η βιολογική κτηνοτροφία ειδικότερα είναι ένα σύστημα εκτροφής που στηρίζεται στη φυσική διαβίωση των ζώων, χρησιμοποιεί κατά βάση ζωοτροφές που έχουν παραχθεί με βιολογικό τρόπο, περιορίζει στο ελάχιστο δυνατό τη χρήση συνθετικών φαρμάκων, είναι αντίθετο προς τη γενετική

τροποποίηση, προστατεύει το περιβάλλον και διακρίνεται για την ποιότητα και την υγιεινή των προϊόντων που παράγει. Απαιτεί μία συνολική μεταχείριση των αγροτικών ζώων, τέτοια που να διασφαλίζει την υγεία και τη φυσιολογική τους ανάπτυξη, καθώς και την αειφορική χρήση των φυσικών πόρων του οικοσυστήματος.

1.7.1 Απαιτήσεις της Βιολογικής Κτηνοτροφίας

Οι κανόνες για την παραγωγή βιολογικών φυτικών προϊόντων έχουν θεσμοθετηθεί σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης, με τον Κανονισμό (ΕΟΚ) 2092/91 και επεκτάθηκαν στη ζωική παραγωγή με τον Κανονισμό (ΕΚ) 1804/99. Οι προδιαγραφές αυτές είναι κοινές και ισχύουν σε όλη την Ευρωπαϊκή Ένωση, καθώς και σε αρκετές τρίτες χώρες.

Πρακτικά αυτό σημαίνει ότι ο όρος «βιολογικό» έχει τεχνική και νομική κάλυψη ώστε να διασφαλίζεται ο καταναλωτής ότι τα προϊόντα αυτά ανταποκρίνονται στις συγκεκριμένες προδιαγραφές που περιγράφονται στους Κανονισμούς. Κανένα προϊόν δεν επιτρέπεται να πωλείται ή να διαφημίζεται ως βιολογικό, αν δεν έχει παραχθεί και επισημανθεί σύμφωνα με τους θεσμοθετημένους κανόνες (προδιαγραφές) παραγωγής και αν δεν υπόκειται στο σύστημα ελέγχου και πιστοποίησης που επιβάλλουν οι σχετικοί Κανονισμοί.

Οι Κανονισμοί αυτοί περιλαμβάνουν προδιαγραφές (απαιτήσεις) που αφορούν την καταγωγή και τη μετατροπή των ζώων, τη διατροφή, τις εγκαταστάσεις στάβλισης, τις κτηνιατρικές φροντίδες, τη διαχείριση των αποβλήτων, τη μεταποίηση, καθώς και τις υποχρεώσεις των παραγωγών. Εκτός των προδιαγραφών παραγωγής στους Κανονισμούς αυτούς ρυθμίζεται επίσης το σύστημα ελέγχου και πιστοποίησης και η επισήμανση των βιολογικών προϊόντων.

Από τον Κανονισμό (ΕΚ) 1804/99 καλύπτονται τα ακόλουθα είδη:

- βοοειδή (συμπεριλαμβανομένων των ειδών βουβάλου και βίσωνα),
- χοίροι,
- αιγοπρόβατα
- ιπποειδή

- πουλερικά και
- μελισσοκομία.

Οι ελάχιστες απαιτήσεις της βιολογικής κτηνοτροφίας, βάσει του παραπάνω Κανονισμού, αφορούν:

- την περίοδο μετάβασης σε βιολογική παραγωγή
- την καταγωγή των ζώων
- τους χώρους βόσκησης
- τη διατροφή
- τη διαχείριση αποβλήτων
- το σταβλισμός
- τις κτηνιατρικές επεμβάσεις
- και διάφορες λοιπές πρακτικές

1.7.2 Γενικές Αρχές Ζωικής Παραγωγής

Γενικές αρχές για τη ζωική παραγωγή. Η βιολογική παραγωγή ζώων βασίζεται στην αρμονική σχέση μεταξύ της γης, των φυτών και των ζώων.

Ο διαχειριστής πρέπει να παρέχει:

1. καλής ποιότητας βιολογικές ζωοτροφές,
2. να διατηρούν το μέγεθος των κοπαδιών και να επιτρέπουν τη φυσιολογική συμπεριφορά,
3. διατήρηση των φυσικών πηγών και της ποιότητας του περιβάλλοντος,
4. πρακτικές μεθόδους διαχείρισης που μειώνουν το άγχος (stress), προάγουν την υγεία των ζώων, προστατεύουν από ασθένειες και παράσιτα και αποτρέπουν τη χρήση χημικών αλλοπαθητικών κτηνιατρικών φαρμάκων.

Ο διαχειριστής θα πρέπει να διασφαλίζει ότι το περιβάλλον, οι εγκαταστάσεις, η πυκνότητα του κοπαδιού το μέγεθος παρέχουν:

1. κατάλληλο χώρο για άνετη κίνηση των ζώων και δυνατότητα να εκφράσουν φυσιολογική συμπεριφορά,
2. επαρκή ποσότητα αέρα, νερού, τροφής και φυσικό φως προκειμένου να ικανοποιούνται οι απαιτήσεις των ζώων,

3. πρόσβαση σε περιοχές ανάπαυσης, καταφύγια και προστασία από το φως, τη βροχή, τον άνεμο,
4. διατήρηση της κοινωνική δομής διασφαλίζοντας ότι τα ζώα του κοπαδιού δεν κρατούνται σε απομόνωση από άλλα ζώα του κοπαδιού,
5. οι εγκαταστάσεις και ο εξοπλισμός θα πρέπει να μην προκαλεί τραυματισμούς στα ζώα ή στον άνθρωπο.

1.8 ΒΑΣΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ ΖΩΙΚΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ

Οι συνθήκες στέγασης θα πρέπει να εξασφαλίζουν:

- πρόσβαση σε καθαρό νερό και τροφή που να καλύπτει τις ανάγκες του ζώου,
- τα ζώα θα πρέπει να έχουν επαρκή χώρο να κινούνται να ξαπλώνουν και να μπορούν να κάνουν όλες τις κινήσεις που θα έκαναν εάν βρίσκονταν στη βοσκή,
- όπου τα ζώα απαιτούν στρωμένη, κατάλληλα φυσικά υλικά θα πρέπει να παρέχονται,
- η κατασκευή στην οποία στεγάζονται τα ζώα θα πρέπει να παρέχει μόνωση, θέρμανση, καλό αερισμό που θα επιτρέπει την ανακύκλωση του αέρα, χαμηλά επίπεδα σκόνης, κατάλληλη θερμοκρασία και υγρασία και οι συγκεντρώσεις αερίων θα πρέπει να είναι σε τέτοια επίπεδα που να μην είναι επιβλαβή για τα ζώα,
- τα πτηνά, τα κουνέλια και οι χοίροι δε θα πρέπει να βρίσκονται σε κλουβιά,
- αυτά τα ζώα θα πρέπει να προστατεύονται από επιθέσεις αγρίων ζώων όλα τα ζώα θα πρέπει να έχουν πρόσβαση στη βοσκή και σε χώρους άσκησης στις περιπτώσεις που η φυσιολογική κατάσταση του ζώου, οι καιρικές συνθήκες και η κατάσταση του εδάφους το επιτρέπουν. Αυτές οι περιοχές μπορεί να είναι εν μέρει καλυμμένες.

Τα ζώα μπορεί προσωρινά να περιορίζονται εξαιτίας του άστατου καιρού ή την απουσία βοσκής λόγω εποχής. Αυτά τα ζώα θα έχουν ακόμη πρόσβαση σε χώρους άσκησης. Θα μπορούν να τρέφονται με χλωρά νομή εξαιτίας του

ότι αυτός είναι ένας πιο βιώσιμος τρόπος χρησιμοποίησης της γης από ότι η βόσκηση. Η ευζωία των ζώων θα πρέπει επίσης να διασφαλίζεται.

1.9 ΒΑΣΙΚΕΣ ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΜΕΤΑΞΥ ΒΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΚΑΙ ΣΥΜΒΑΤΙΚΗΣ ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΑΣ

Στα βιολογικά συστήματα, η κτηνοτροφία είναι συνήθως εκτατικής μορφής, έχοντας σαν κύριο άξονά της την ηθολογία, ενώ στη συμβατική όπου η εκτροφή είναι κυρίως εντατική χρησιμοποιούνται ορθολογικές πρακτικές. Η διατροφή των ζώων στα βιολογικά συστήματα αποτελείται κυρίως από χορτονομή ενώ στη συμβατική κτηνοτροφία βασίζεται κυρίως σε βιομηχανοποιημένες ζωτροφές περιορίζοντας στο ελάχιστο επιτρεπτό όριο τις χονδροειδής ζωτροφές. Στη βιολογική κτηνοτροφία η κτηνιατρική παρέμβαση βασίζεται στην πρόληψη ενώ στη συμβατική βασίζεται στη θεραπεία.

1.10 Η ΒΙΟΛΟΓΙΚΗ ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Η βιολογική Κτηνοτροφία άρχισε να αναπτύσσεται στην Ελλάδα μετά την είσοδο σε ισχύ του Κανονισμού (ΕΟΚ) αριθ. 1804/99 του Συμβουλίου για τη συμπλήρωση για τα κτηνοτροφικά προϊόντα, του Κανονισμού (ΕΟΚ) αριθ. 2092/91 περί του Βιολογικού τρόπου παραγωγής γεωργικών προϊόντων και των σχετικών ενδείξεων στα γεωργικά προϊόντα και στα είδη διατροφής.

Η Ελλάδα παρουσιάζει συγκριτικό πλεονέκτημα σε σχέση με άλλες χώρες, όσο αφορά την βιολογική κτηνοτροφία, λόγω των ευνοϊκών εδαφοκλιματικών συνθηκών, των πλούσιων φυσικών πόρων των ορεινών και ημιορεινών περιοχών και της εφαρμογής της εκτατικής κτηνοτροφίας η οποία μπορεί εύκολα να μετατραπεί σε βιολογική.

Η βιολογική κτηνοτροφία είναι άμεσα συνδεδεμένη με την βιολογική γεωργία, επειδή οι διατροφικές ανάγκες των ζώων εκτός από την βόσκηση καλύπτονται και με βιολογικές ζωτροφές. Το σύστημα ζώα-φυτά είναι

αλληλοεξαρτώμενο και η προστασία του έχει ως απώτερο σκοπό την βιώσιμη ανάπτυξη.

Το μεγαλύτερο μερίδιο στην βιολογική εκτροφή κατέχουν οι αίγες με ποσοστό 49% (έτος 2004) και ακολουθούν τα πρόβατα με ποσοστό 30% (έτος 2004) και τα πουλερικά με ποσοστό 16% (έτος 2004).

Ο αριθμός των ζώων που εκτρέφονται σύμφωνα με τους κανόνες παραγωγής του Κανονισμού 2092/91 αυξάνεται συνεχώς τα τελευταία χρόνια.

Η βιολογική κτηνοτροφία εκτός από το γεγονός ότι αποτελεί μία μέθοδο παραγωγής βιολογικών προϊόντων ζωικής προέλευσης (κρέας, γαλακτοκομικά προϊόντα, αυγά), προστατεύει το περιβάλλον, συμβάλει στην αειφορία του οικοσυστήματος και είναι πηγή εισοδήματος για τον Έλληνα κτηνοτρόφο.

Το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων έχει θέσει ως στόχο την ανάπτυξη της Βιολογικής Κτηνοτροφίας στη χώρα μας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο - Βιολογικά προϊόντα

2.1. ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΤΑ ΒΙΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ

Τα βιολογικά προϊόντα οφείλουν την ονομασία τους στην βιολογική μέθοδο παραγωγής τους. Είναι μια ήπια μέθοδος παραγωγής, κατά την οποία απαγορεύεται η χρήση συνθετικών, χημικών λιπασμάτων, εντομοκτόνων, ορμονών, για την καλλιέργεια των φυτών, ενώ χρησιμοποιούνται υλικά που απαντώνται στη φύση όπως ορυκτά, φυτικά υπολείμματα και κοπριά. Είναι λιγότερα επεξεργασμένα και συνεπώς πιο αγνά. Η ακτινοβολήση καθώς και άλλες διεργασίες δεν επιτρέπονται. Περιέχουν λιγότερα πρόσθετα καθώς πολλά πρόσθετα που είναι επικίνδυνα για την υγεία δεν επιτρέπεται να χρησιμοποιούνται στη βιολογική καλλιέργεια.

Τα βιολογικά τρόφιμα απευθύνονται σε καταναλωτές που αναζητούν προϊόντα υγιεινής ολοκληρωμένης και ισορροπημένης διατροφής. Άλλωστε τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μια στροφή του καταναλωτικού κοινού προς τα βιολογικά προϊόντα που θεωρούνται πιο υγιεινά από τα συμβατικά. Η τάση αυτή ενισχύεται με το χρόνο λόγω της ευαισθητοποίησης των καταναλωτών σε θέματα περιβάλλοντος, αλλά και υγείας.

Τα βιολογικά προϊόντα αφενός ταυτίζονται με την έννοια των φυσικών προϊόντων διατροφής και αφετέρου συμβάλουν, χάρη στην φιλική προς το περιβάλλον παραγωγική τους διαδικασία, στην προστασία του περιβάλλοντος. Είναι απαλλαγμένα από χημικά κατάλοιπα και απαντούν στα προβλήματα που δημιουργεί ο αναπροσανατολισμός της γεωργίας, ιδίως για διαφοροποίηση της παραγωγής, σε ένα γενικότερο πλαίσιο διατήρησης του περιβάλλοντος.

2.2. ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΣΗ ΒΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ

Τα ΜΜΕ δημοσιεύουν διάφορα φαινόμενα διατροφικών σκανδάλων που σχετίζονται κυρίως με μικροβιολογικούς κινδύνους, μολύνσεις, και ασθένειες

προερχόμενες κυρίως από ζώα και αναδεικνύουν τα βιολογικά προϊόντα ως μια άριστη εναλλακτική πρόταση για την ασφαλή και υγιεινή διατροφή του ανθρώπου. Από την άλλη μεριά απαραίτητη προϋπόθεση για τη διάθεση και εμπορία των βιολογικών προϊόντων, είναι η πιστοποίηση από κατάλληλα αδειοδοτημένους οργανισμούς που επιτρέπει την σήμανση με τον τίτλο «Προϊόν Βιολογικής Γεωργίας» ή «Προϊόν Βιολογικής Γεωργίας σε μεταβατικό στάδιο».

Επιπλέον, το ισχύον θεσμικό πλαίσιο προβλέπει πλέον ως υποχρεωτική τη συσκευασία των βιολογικών προϊόντων ανεξαρτήτως του τρόπου διακίνησης ή και του σημείου πώλησης του προϊόντος. Στην πράξη όμως η εφαρμογή της σχετικής διάταξης είναι ακόμη πλημμελής.

Τα αμφιβόλου ή άνευ πιστοποίησης βιολογικά προϊόντα αρκετές φορές δυσφημούν τα γνήσια και δημιουργούν κλίμα αβεβαιότητας και δυσπιστίας στον καταναλωτή. Έτσι στο γεγονός όπου μεμονωμένα περιστατικά που γίνονται γνωστά μέσω των ΜΜΕ να πλήττουν το κύρος του κλάδου.³

Τα βιολογικά προϊόντα όταν είναι συσκευασμένα πρέπει να φέρουν κατάλληλη σήμανση. Η σήμανση πρέπει να δίνει στοιχεία για την επιχείρηση στην οποία παράγονται τα τρόφιμα, τον κωδικό πιστοποίησης, τα στοιχεία του φορέα πιστοποίησης και την ένδειξη με το αντίστοιχο στάδιο πιστοποίησης. Τα χύμα και τα παραδοσιακά προϊόντα είναι βιολογικά μόνο όταν στο σημείο πώλησης επιδεικνύονται τα κατάλληλα έγγραφα πιστοποίησης των προϊόντων.

Ο λογότυπος της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τα βιολογικά προϊόντα και ο εθνικός λογότυπος κάθε κράτους μέλους της χρησιμοποιούνται για να συμπληρώσουν τη σήμανση και να αυξήσουν τη διακριτικότητα των βιολογικών τροφίμων και ποτών από τους καταναλωτές.

Το παλιό λογότυπο της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεν χρησιμοποιείται από την 1η Ιουλίου του 2010, αν και μπορεί να εμφανίζεται ακόμη σε ορισμένα προϊόντα ενώ γίνεται εκκαθάριση στην αλυσίδα εφοδιασμού.

---

³ Hellastat, 2007

Το νέο λογότυπο της Ε.Ε. για τα βιολογικά προϊόντα είναι:

Σύμφωνα με τους νέους ευρωπαϊκούς κανονισμούς, η σήμανση με το «Ευρω-φύλλο» είναι υποχρεωτική για τα βιολογικά προϊόντα που παράγονται στα κράτη μέλη και προαιρετική για τα εισαγόμενα προϊόντα από τρίτα κράτη. Σημειώνεται ότι τα τρόφιμα μπορούν να σημαίνονται ως βιολογικά, μόνον εφόσον τουλάχιστον το 95% των γεωργικών συστατικών τους είναι βιολογικά. Εκτός από τη σήμανση με το λογότυπο, από την 1η Ιουλίου 2010 κατέστη υποχρεωτική και η αναγραφή του τύπου παραγωγής των βιολογικών συστατικών.

Συνεπώς, οι καταναλωτές αγοράζοντας προϊόντα που φέρουν το λογότυπο της Ευρωπαϊκής Ένωσης μπορούν να είναι σίγουροι ότι:

- ✓ Τουλάχιστον το 95% των συστατικών του προϊόντος έχουν παραχθεί βιολογικά.
- ✓ Το προϊόν ακολουθεί τους κανόνες του επίσημου οργανισμού ελέγχου.
- ✓ Το προϊόν προέρχεται απευθείας από τον παραγωγό ή το συσκευαστήριο.
- ✓ Το προϊόν αναγράφει την επωνυμία του παραγωγού, του συσκευαστή ή του μεταποιητή καθώς επίσης και την επωνυμία ή τον κωδικό του οργανισμού ελέγχου.

2.3 ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΙ ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΣΗΣ ΒΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΠΡΟΙΟΝΤΩΝ

Στην Ελλάδα έχει θεσπιστεί ένα Σύστημα ελέγχου και πιστοποίησης το οποίο εποπτεύεται από το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων με την αρμόδια Διεύθυνση Βιολογικής Γεωργίας, ενώ επιβλεπτικός ρόλος έχει ανατεθεί στον Οργανισμό Πιστοποίησης και Επίβλεψης Γεωργικών Προϊόντων (Ο.Π.Ε.ΓΕ.Π.) AGROCERT.

Οι εγκεκριμένοι Οργανισμοί Ελέγχου και Πιστοποίησης είναι οι εξής:

- **ΔΗΩ:** Οργανισμός Ελέγχου και Πιστοποίησης Βιολογικών Προϊόντων.
- **Φυσιολογική ΕΠΕ:** Έλεγχος πιστοποίησης προϊόντων βιολογικής γεωργίας.
- **BIOHELLAS A.E:** Οργανισμός Ελέγχου και Πιστοποίησης Βιολογικών Προϊόντων.
- **Διαδρομές Ποιότητας A.E. - QWays:** Οργανισμός Ελέγχου και Πιστοποίησης Βιολογικών Προϊόντων.
- **aCert:** Ευρωπαϊκός Οργανισμός Πιστοποίησης ΑΕ Οργανισμός Ελέγχου και Πιστοποίησης Βιολογικών Προϊόντων.
- **IRIS:** Οργανισμός Ελέγχου και Πιστοποίησης Βιολογικών Προϊόντων
- **Πράσινος Έλεγχος:** Θωμάς Μισαηλίδης Ο.Ε. Οργανισμός Ελέγχου και Πιστοποίησης Βιολογικών Προϊόντων.
- **ΓΕΩΤΕΧΝΙΚΟ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ A.E.:** Οργανισμός Ελέγχου και Πιστοποίησης Βιολογικών Προϊόντων.
- **GMCert:** Μεσογειακή Πιστοποίηση Οργανισμός Ελέγχου και Πιστοποίησης Βιολογικών Προϊόντων (viologikaproionta, 2013).

2.4 ΒΙΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΙΟΝΤΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Η βιολογική γεωργία είναι μια μέθοδος παραγωγής τροφίμων η οποία σέβεται τη φύση, αφού οι καλλιεργητικές πρακτικές που εφαρμόζονται στη βιολογική γεωργία αποσκοπούν, εκτός της προστασίας του καταναλωτή και του παραγωγού, στην προστασία του ίδιου του αγροοικοσυστήματος. Η άγρια ζωή (χλωρίδα και πανίδα) αποτελεί πρωταρχικό στοιχείο και απαραίτητο «συστατικό» της βιολογικής γεωργίας. Για το λόγο αυτό, μια σειρά πρακτικές, όπως, η διατήρηση της άγριας βλάστησης στα περιθώρια των αγροτεμαχίων,

η διατήρηση ή/και λήψη των καταλλήλων μέτρων για την αύξηση των φυσικών εχθρών των εντομών-εχθρών των καλλιεργειών, η απαγόρευση χρήσης συνθετικών φυτοφαρμάκων και ανόργανων λιπασμάτων, ως στόχο έχουν την προστασία του αγροοικοσυστήματος και τη διατήρηση της βιοποικιλότητας. Τον υδροφόρο ορίζοντα γιατί, η απορροή των ρυπογόνων χημικών φυτοφαρμάκων και η έκπλυση, κυρίως των ανόργανων νιτρικών λιπασμάτων, που χρησιμοποιούνται αλόγιστα στη συμβατική καλλιέργεια, ως αποτέλεσμα έχουν τη ρύπανση και τη σημαντική επιβάρυνση του υδροφόρου ορίζοντα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα σημαντικής επιβάρυνσης του υδροφόρου ορίζοντα με νιτρικές ουσίες, αποτελούν οι περιοχές καλλιέργειας βάμβακος. Αντιθέτως, στη βιολογική γεωργία η απαγόρευση χρήσης ανόργανων λιπασμάτων και συνθετικών φυτοφαρμάκων, έχει ως αποτέλεσμα την ελάχιστη επιβάρυνση του υδροφόρου ορίζοντα. Ακόμη, η βιολογική καλλιέργεια σέβεται το έδαφος. Η μονοκαλλιέργεια η οποία ως γνωστό εξαντλεί τα εδάφη, δεν εφαρμόζεται στην βιολογική καλλιέργεια. Αντιθέτως, στη βιολογική γεωργία είναι απαραίτητη η εφαρμογή κατάλληλου προγράμματος αμειψισποράς, το οποίο, σε συνδυασμό με την χλωρή λίπανση του εδάφους και τη χρήση οργανικών ουσιών, αποσκοπεί στη διατήρηση και την αύξηση της γονιμότητας και της βιολογικής δραστηριότητας του εδάφους. Την υγεία των παραγωγών, που αποφεύγουν την επαφή με τα επικίνδυνα χημικά - συνθετικά παρασιτοκτόνα, τα οποία, αποδεδειγμένα, ευθύνονται σε σημαντικό βαθμό για την εμφάνιση διαφόρων μορφών καρκίνου και την ελληνική ύπαιθρο, καθώς αποτελεί αποτελεσματικό τρόπο βελτίωσης της ανταγωνιστικότητας των προϊόντων πολλών Ελλήνων παραγωγών, δίνοντάς τους την ευκαιρία πρόσβασης σε νέες αγορές.

2.5.ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ - ΜΕΙΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ ΒΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΤΡΟΦΙΜΩΝ

2.5.1. Πλεονεκτήματα

Τα βιολογικά τρόφιμα είναι απαλλαγμένα από διάφορες χημικές ουσίες που περιέχουν διάφορα φυτοφάρμακα. Οι ουσίες αυτές μπορεί να βρίσκονται σε μικρές ποσότητες στα άλλα τρόφιμα ωστόσο σε ορισμένες περιπτώσεις

μπορούν να προκαλέσουν προβλήματα. Τα βιολογικά προϊόντα είναι απαλλαγμένα από πολλές χημικές ουσίες και είναι καταλληλότερα για μια πιο υγιεινή διατροφή. Επιπλέον, η ποιότητα των βιολογικών τροφίμων και διατροφική αξία τους είναι υψηλότερη σε σχέση με τα συμβατικά και συχνά είναι πιο γευστικά και μυρωδάτα. Τέλος, καλλιεργούνται με μεθόδους που είναι πολύ πιο φιλικές για το περιβάλλον συντελώντας, έτσι στην αειφορία του πλανήτη.

2.5.2 Μειονεκτήματα

Τα βιολογικά προϊόντα παρουσιάζουν και κάποια μειονεκτήματα που σχετίζονται με την επάρκεια και το κόστος. Είναι πολύ πιο ακριβά από τα συμβατικά προϊόντα λόγω της εξαιρετικής τους ποιότητας. Είναι ακόμη δύσκολο να καλυφθούν οι ανάγκες της ανθρωπότητας, ενώ ο χρόνος που απαιτείται για να φθάσει ένα προϊόν στον καταναλωτή είναι μεγαλύτερος απ' ότι στις συμβατικές καλλιέργειες. Τα βιολογικά τρόφιμα είναι ελεγμένα ωστόσο πάντα υπάρχει ο κίνδυνος να μην είναι και τόσο βιολογικά όσο λένε. Ωστόσο, οι υποστηρικτές της νέας τάσης πιστεύουν, ότι τα προβλήματα αυτά μπορούν να ξεπεραστούν με τη σωστή οργάνωση και την κρατική αρωγή.

Πλεονεκτήματα	Μειονεκτήματα
Χωρίς χημικά	Υψηλό κόστος
Υγιεινή διατροφή	Προσοχή στις απομιμήσεις
Υψηλή ποιότητα/διατροφική αξία	Μικρότερη ποικιλία
Καλύτερη γεύση	
Καλύτερο άρωμα	
Συντέλεση στην αειφορία του πλανήτη	

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο - Η Αγορά των Βιολογικών Προϊόντων

3.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τα τελευταία χρόνια η Ελλάδα βιώνει μια παρατεταμένη κρίση χρέους και ρευστότητας η οποία την έχει οδηγήσει σε μια μακροχρόνια ύφεση. Το κατά κεφαλήν εισόδημα έχει μειωθεί κατακόρυφα και η αγοραστική δύναμη έχει μειωθεί σημαντικά.

Η αγορά των βιολογικών προϊόντων ακολουθεί τα τελευταία χρόνια φθίνουσα πορεία, όπως άλλωστε και η αγορά γενικά, βάση των λεγομένων των μελών του Δικτύου Βιολογικών Προϊόντων. Οι καταναλωτές στρέφονται σε φθηνά προϊόντα εξαιτίας της κρίσης και προτεραιότητα για αυτούς πλέον είναι η σωστή διαχείριση των χρημάτων τους. Η πτώση αυτή μπορεί να παρατηρηθεί και από την πτώση των πωλήσεων βιολογικών προϊόντων στις υπεραγορές, οι οποίες αντιπροσωπεύουν το 60% του τζίρου της αγοράς.

Παρακάτω θα μελετήσουμε την λειτουργία της αγορά των βιολογικών προϊόντων και από τα διαθέσιμα στοιχεία που έχουμε θα δούμε πως επηρεάστηκε η αγορά των βιολογικών προϊόντων από την οικονομική κρίση.

3.2 Η ΖΗΤΗΣΗ ΓΙΑ ΒΙΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ

3.2.1 Παράγοντες που Επηρεάζουν τη Ζήτηση για Βιολογικά Προϊόντα

Η ζήτηση για βιολογικά προϊόντα σχετίζεται άμεσα με το ενδιαφέρον των καταναλωτών για υγιεινή διατροφή βασισμένη σε ασφαλή τρόφιμα δεδομένης και της ανησυχίας που προκύπτει από τα διάφορα διατροφικά «σκάνδαλα» που κατά καιρούς δημοσιοποιούνται.

Σημαντικοί παράγοντες για την ανάπτυξη της ζήτησης, είναι η ενημέρωση του καταναλωτικού κοινού σχετικά με τα οφέλη που προκύπτουν από την κατανάλωση βιολογικών τροφίμων, καθώς και η εντονότερη παρουσία των τελευταίων στα διάφορα σημεία λιανικής πώλησης. Συγκεκριμένα, η διάθεση

βιολογικών προϊόντων (κυρίως τυποποιημένων) από καταστήματα και εμπόρους που παράλληλα πωλούν και συμβατικά τρόφιμα (σουπερμάρκετ, κάβες, καταστήματα παραδοσιακών προϊόντων), συμβάλει στην άνοδο της «αναγνωρισιμότητας» των εξεταζόμενων ειδών από τους καταναλωτές. Άλλωστε, ένα από τα πιο σημαντικά εμπόδια για την πορεία των βιολογικών προϊόντων στην αγορά, είναι η δυσκολία των καταναλωτών να τα εντοπίσουν και να τα αναγνωρίσουν. Παλαιότερα, το δίκτυο των καταστημάτων υγιεινής διατροφής, ή οι πωλήσεις απευθείας από τους παραγωγούς, ήταν τα μοναδικά δίαθρα των βιολογικών τροφίμων. Σήμερα όμως, τα κανάλια διανομής έχουν διευρυνθεί σημαντικά, καθώς διευρύνεται σταδιακά ο αριθμός καταστημάτων που τοποθετούν μεταξύ των άλλων και σημεία πώλησης βιολογικών προϊόντων, των εξειδικευμένων καταστημάτων.

Η τιμή των προϊόντων σε συνδυασμό με το διαθέσιμο εισόδημα των καταναλωτών, επηρεάζουν τη ζήτηση των βιολογικών προϊόντων. Σε γενικές γραμμές η ζήτηση για βιολογικά είδη διατροφής εμφανίζει μεγαλύτερη ελαστικότητα σε σχέση με την αντίστοιχη των συμβατικών τροφίμων. Το γεγονός ότι τα βιολογικά προϊόντα πωλούνται μεσοσταθμικά από 20% έως και 50% ακριβότερα από τα αντίστοιχα συμβατικά, είναι ανασταλτικός παράγοντας για την αγορά τους από το καταναλωτικό κοινό, δεδομένης και της σημερινής οικονομικής συγκυρίας.

Τέλος ζήτηση των εξεταζόμενων προϊόντων αλλά και γενικότερα των ειδών διατροφής, συνδέεται και με δημογραφικούς παράγοντες.

3.3 Η ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΤΩΝ ΒΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ

3.3.1 Δομή και Διάρθρωση του Κλάδου

Παρά το γεγονός ότι ο κλάδος των βιολογικών προϊόντων αναπτύσσεται τα τελευταία χρόνια στη χώρα μας, επί του παρόντος η γενική εικόνα που προκύπτει είναι αυτή ενός σχετικά μικρού κλάδου, όσον αφορά τον αριθμό και το μέγεθος των επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται σ' αυτόν, με χαμηλό βαθμό συγκέντρωσης.

Πιο συγκεκριμένα, ο κλάδος αποτελείται κυρίως από επιχειρήσεις (παραγωγικές, μεταποιητικές και εισαγωγικές) μικρού μεγέθους και οικογενειακού χαρακτήρα. Οι περισσότερες από τις συγκεκριμένες μονάδες έχουν τη νομική μορφή προσωπικών επιχειρήσεων ή ετερορρυθμων/ομορρυθμων εταιρειών, ο δε ετήσιος κύκλος εργασιών κάθε μιας διαμορφώνεται σε σχετικά χαμηλά επίπεδα.

Παράλληλα με τις μικρότερες επιχειρήσεις, στον κλάδο δραστηριοποιούνται και κάποιες μεγάλης μεγέθους εταιρείες, οι περισσότερες από τις οποίες ασχολούνται κυρίως με συμβατικά προϊόντα με αποτέλεσμα οι πωλήσεις τους από τα βιολογικά να αντιπροσωπεύουν πολύ μικρό ποσοστό επί του συνολικού κύκλου εργασιών τους.

Τα κυριότερα γνωρίσματα του κλάδου βιοκαλλιεργητών στην Ελλάδα θα μπορούσαν να συνοψιστούν στα εξής:

- Έντονα αυξητική τάση των καλλιεργούμενων εκτάσεων.
- Γεωγραφική ανισοκατανομή των βιολογικά καλλιεργούμενων εκμεταλλεύσεων.
- Περιορισμένη σε παραγόμενα προϊόντα σύνθεση της συνολικής βιολογικής παραγωγής.

Γενικότερα η ελληνική αγορά βιολογικών προϊόντων, αποτελεί μια αναπτυσσόμενη αγορά, ενώ χαρακτηρίζεται από περιορισμένη οργάνωση και ολιγοπωλιακή δομή. Οι κύριοι παράγοντες οι οποίοι δυσχεραίνουν την ανάπτυξη της βιολογικής αγοράς στην Ελλάδα, θα μπορούσαν να συνοψιστούν στα ακόλουθα:

Η Ελληνική αγορά τροφίμων κυριαρχείται από λίγες και μεγάλες αλυσίδες σούπερ-μάρκετ, οι οποίες έχουν υψηλή διαπραγματευτική δύναμη, θέτουν τις δικές τους προδιαγραφές και δυσχεραίνουν την είσοδο βιολογικών προϊόντων σε κανάλια μαζικής διανομής. Ταυτόχρονα, οι λαϊκές αγορές βιολογικών είναι περιορισμένες, τα μικρά καταστήματα βιολογικών δεν είναι ιδιαίτερα ανταγωνιστικά και οι εξαγωγές αν και ακολουθούν ανοδική πορεία κυμαίνονται ακόμα σε χαμηλά επίπεδα. Συνεπώς η προσφορά των βιολογικών προϊόντων στην Ελλάδα είναι αρκετά περιορισμένη και η διαθεσιμότητα τους χαμηλή. Όσον αφορά στο ποσοστό της κατανάλωσης βιολογικών προϊόντων στην Ελλάδα, σύμφωνα με στοιχεία των διακινητών λιανικής πώλησης το ποσοστό

αυτό κυμαίνεται περίπου στο 1,2 - 1,5%, ενώ οι τάσεις της αγοράς είναι αυξητικές.

3.3.2 Τα είδη και η γεωγραφική κατανομή της βιολογικής καλλιέργειας

Η ποικιλία βιολογικών προϊόντων που παράγονται εγχώρια είναι σχετικά μικρή. Το ποσοστό άνω του 50% της βιολογικής παραγωγής καταλαμβάνουν τα ελαιόδεντρα, ενώ ακολουθούν τα σιτηρά με ποσοστό 13%, τα αμπέλια με 8,5% και τέλος τα εσπεριδοειδή με ποσοστό 6,5%. Σε χαμηλότερο ποσοστό καλλιεργούνται τα βιολογικά όσπρια και οι πατάτες ενώ σε χαμηλά επίπεδα κυμαίνεται και η παραγωγή κηπευτικών.

Γεωγραφικά όπως χαρακτηριστικά αναφέρθηκε η βιολογική καλλιέργεια παρουσιάζει έντονη ανισοκατανομή καθώς ο κύριος όγκος της παραγωγής συγκεντρώνεται στην Πελοπόννησο, ενώ ακολουθούν η Στερεά Ελλάδα, η Κρήτη και τα Ιόνια νησιά. Γενικότερα θα μπορούσε να διαπιστωθεί ότι ο βιολογικός τρόπος παραγωγής δεν παρουσιάζει γεωγραφικά ιδιαίτερα επεκτατικό χαρακτήρα, γεγονός που οφείλεται στην πολυπλοκότητα της σχετικής νομοθεσίας, στην περιορισμένη καταναλωτική ζήτηση αλλά και στην έλλειψη τεχνογνωσίας καθώς δεν έχουν αναπτυχθεί συστηματικοί μηχανισμοί διάδοσης των βιολογικών μεθόδων καλλιέργειας. Έτσι η βιολογική παραγωγή εντοπίζεται ή εκεί που πρωταρχικά εμφανίστηκε ή σε περιοχές όπου αναπτύσσονται πιο έντονα τοπικές πρωτοβουλίες βιολογικών παραγωγών ή φορέων. Τέλος και σε ότι αφορά τη ζωική βιολογική παραγωγή, σύμφωνα με τα μέχρι σήμερα στοιχεία η τελευταία βρίσκεται ακόμη σε πρωταρχικά στάδια. Τα πρώτα βιολογικά προϊόντα ζωικής προέλευσης εμφανίζονται στην ελληνική αγορά το 2000 και είναι κυρίως αυγά, τυρί φέτα, αρνίσιο και κατσικίσιο κρέας ενώ μέχρι το 2002 γίνεται και η πρώτη παραγωγή χοιρινού και μοσχαρίσιου κρέατος αλλά σε περιορισμένη κλίμακα. Γενικότερα και σύμφωνα με τη ζήτηση των καταναλωτών η παραγωγή βιολογικών προϊόντων ζωικής προέλευσης αναμένεται να αυξηθεί μέσα στα επόμενα χρόνια.

3.3.3 Εισαγωγές - Εξαγωγές

Η πλειοψηφία των επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται ειδικά στην παραγωγή βιολογικών προϊόντων έχει εξαγωγικό προσανατολισμό.

Μεγάλο μέρος της εγχώριας βιολογικής παραγωγής εξάγεται σε χώρες κυρίως της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Έτσι περίπου το 50% της βιολογικής παραγωγής εξάγεται στην ευρωπαϊκή αγορά, ενώ τα προϊόντα που εξάγονται είναι κυρίως ελιές, ελαιόλαδο, κρασί, φρέσκα φρούτα και εσπεριδοειδή.

Οι εισαγωγές της Ελλάδας σε βιολογικά προϊόντα είναι σημαντικές καθώς το εύρος των βιολογικών προϊόντων που παράγονται εγχώρια είναι περιορισμένο, με αποτέλεσμα πολλά βιολογικά είδη να προέρχονται από την Ευρωπαϊκή αγορά βιολογικών.

3.3.4 Κανάλια Διανομής

Η βιολογική γεωργία στη χώρα μας, όπως και στις άλλες μεσογειακές χώρες, ξεκίνησε με σαφώς εξαγωγικό προσανατολισμό. Σήμερα τα βιολογικά προϊόντα διατίθενται τόσο με χονδρική όσο και λιανική πώληση.

Με την πάροδο των ετών η δημιουργία μιας μικρής αγοράς βιολογικών προϊόντων και ενός υποτυπώδους δικτύου διακίνησης, ξεκίνησαν στη χώρα μας στο πρώτο μισό της δεκαετίας του '90. Τα πρώτα εξειδικευμένα καταστήματα πώλησης βιολογικών προϊόντων ξεκίνησαν δραστηριότητα σε Αθήνα και Θεσσαλονίκη γύρω στο 1993. Υπολογίζεται ότι στα τέλη του 1998 υπήρχαν περίπου 30 εξειδικευμένα καταστήματα, ενώ στα τέλη του 1999 ο αριθμός τους ανήλθε σε 55. Την επόμενη χρονιά τα καταστήματα αυτά έφτασαν περίπου τα 70. Σήμερα, σύμφωνα με εκτιμήσεις παραγόντων του κλάδου, τα εξειδικευμένα καταστήματα πώλησης βιολογικών προϊόντων ανέρχονται σε 300 – 350.

Τα περισσότερα εξειδικευμένα καταστήματα λιανικής βρίσκονται σε μεγάλα αστικά κέντρα, αλλά σταδιακά επεκτείνονται και σε μικρότερες πόλεις. Πρόκειται για καταστήματα που πραγματοποιούν σχετικά χαμηλό κύκλο εργασιών, δεδομένου ότι εμπορεύονται μόνο τυποποιημένα βιολογικά προϊόντα (ξηρού φορτίου), τα περισσότερα εκ των οποίων είναι εισαγόμενα. Για την πώληση μη συσκευασμένων βιολογικών προϊόντων (χύμα), απαιτείται η πιστοποίηση του καταστήματος από Οργανισμό Ελέγχου και Πιστοποίησης Βιολογικών Προϊόντων.

Από το 1998 κι έπειτα, στη διακίνηση βιολογικών προϊόντων δραστηριοποιήθηκαν και τα σουπερ μάρκετ. Η πρώτη μεγάλη αλυσίδα που συμπεριέλαβε στις προθήκες της σειρά βιολογικών προϊόντων, τόσο νωπών όσο και τυποποιημένων (ελληνικής προέλευσης και εισαγομένων), ήταν η ΑΒ Βασιλόπουλος. Στη συνέχεια ακολούθησαν και άλλες αλυσίδες (Carrefour - Μαρινόπουλος, Βερόπουλος, Ξυνός, Μετρό, Σκλαβενίτης, Μασούτης κλπ.). Σήμερα, σύμφωνα με πηγές της αγοράς, οι περισσότερες αλυσίδες σουπερμάρκετ διαθέτουν και βιολογικά προϊόντα, ωστόσο οι πωλήσεις τους από αυτά αντιπροσωπεύουν πολύ μικρό ποσοστό των συνολικών τους πωλήσεων σε αξία.

Πέρα των αλυσίδων σουπερμάρκετ, νωπά βιολογικά προϊόντα (τυποποιημένα) διακινούνται και από ορισμένα καταστήματα οπωροκηπευτικών σε όλη την Ελλάδα, ενώ πολλές κάβες σε όλη τη χώρα διαθέτουν και κρασί από βιολογικό σταφύλι. Σύμφωνα με πηγές της αγοράς, στις περισσότερες περιπτώσεις οι καταναλωτές αντιμετωπίζουν το κρασί από βιολογικό σταφύλι παρόμοια με το συμβατικό κρασί, η δε επισήμανση «βιολογικό» δεν αποτελεί καθοριστικό παράγοντα επιλογής του προϊόντος.

Κάποιες πολύ ειδικές κατηγορίες βιολογικών προϊόντων διακινούνται και από ορισμένα καταστήματα πώλησης συμπληρωμάτων διατροφής και υγιεινής διατροφής, καθώς επίσης και από φαρμακεία. Επίσης δεν λείπει και η απευθείας πώληση βιολογικών προϊόντων από το αγρόκτημα, αν και αυτή έχει περιοριστεί στο ελάχιστο τα τελευταία χρόνια λόγω της σταδιακής διεύρυνσης της εγχώριας αγοράς.

Τέλος, ένα σχετικά μικρό ποσοστό από τις πωλήσεις βιολογικών προϊόντων πραγματοποιείται και από τις λαϊκές υπαίθριες αγορές βιολογικών, που λειτουργούν σε εβδομαδιαία βάση σε Αθήνα, Θεσσαλονίκη και κάποια μεγάλα αστικά κέντρα της χώρας.

3.3.5 Προβλήματα και δυνατότητες εμπορίας βιολογικών προϊόντων

Σε μια κορεσμένη αγορά όπως αυτή των προϊόντων διατροφής, η ανάλυση της ζήτησης δείχνει ότι η αγορά μπορεί να αναπτυχθεί μόνο μέσα από την διαφοροποίηση των προϊόντων. Τέτοια περίπτωση διαφοροποίησης,

αποτελούν τα βιολογικά προϊόντα που χαρακτηρίζονται υψηλής ποιότητας και παράγονται μέσω συγκεκριμένης παραγωγική διαδικασίας.

Τα τελευταία χρόνια η βιολογική γεωργία έχει ευρέως διαδοθεί στην Ευρώπη αλλά χωρίς αντίστοιχη ανάπτυξη της αγοράς. Έτσι, ενώ υπάρχει ζήτηση, δημιουργούνται αποθέματα με πιθανή μείωση του επιπέδου των τιμών, που τελικά οδηγεί στον περιορισμό της παραγωγής, αλλά παράλληλα αποθαρρύνει την επέκταση του συστήματος της παραγωγής.

Καθώς οι εταιρείες είναι συχνά επιφυλακτικές να δηλώσουν τις ποσότητες και τις τιμές, η συγκέντρωση αξιόπιστων στοιχείων και πληροφοριών είναι δύσκολη.

3.4 Η ΑΓΟΡΑ ΤΩΝ ΒΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ ΠΡΙΝ ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

3.4.1 Παγκόσμια αγορά

Από την δεκαετία του '80 και μετέπειτα υπάρχει μια συνεχής ανάπτυξη στην παγκόσμια αγορά των βιολογικών προϊόντων με την συνεχή είσοδο στον κλάδο απασχολούμενων ατόμων, αύξηση των καλλιεργούμενων εκτάσεων και των παραγόμενων προϊόντων όπως και αύξηση των πωλήσεων τους.

Στοιχεία για τον τζίρο από την διακίνηση των βιολογικών προϊόντων σε παγκόσμιο επίπεδο, όπως επίσης και για τους καλλιεργητές και τις καλλιεργούμενες εκτάσεις αντλούμε από τις μελέτες του Διεθνούς Ιδρύματος για τη Βιολογική Καλλιέργεια (IFOAM) και στον πίνακα που ακολουθεί έχουμε τα στοιχεία για τα έτη 2009 και 2012 στην αρχή δηλαδή της κρίσης και μετά από τρία χρόνια.

Παγκόσμια στατιστικά στοιχεία			
	2009	2012	ΜΕΤΑΒΟΛΗ
Καλλιεργητές:	1,4 εκ.	1,8 εκ.	28,57%
Καλλιεργούμενες εκτάσεις:	67 εκ. εκτάρια	70 εκ. εκτάρια	4,47%
Πωλήσεις:	\$50,9 δις	\$62,9 δις	23,58%
			ΠΗΓΗ: IFOAM

Παρατηρούμε από τα παραπάνω στοιχεία του πίνακα ότι η γενικότερη οικονομική κρίση η οποία ξεκίνησε από της Η.Π.Α. το 2007 ως κρίση στην αγορά ακινήτων και συνεχίστηκε ως κρίση χρέους και ρευστότητας πλήττοντας πολλές χώρες, κυρίως Ευρωπαϊκές δεν επηρέασε τόσο την παγκόσμια αγορά βιολογικών προϊόντων διότι υπάρχει μια σημαντική αύξηση στις παγκόσμιες πωλήσεις από το 2009 έως το 2012, όπως επίσης μεγάλη είναι και αύξηση των ατόμων που απασχολούνται στις βιολογικές καλλιέργειες ενώ υπάρχει σχετικά μικρή αύξηση στις καλλιεργούμενες εκτάσεις.

Από τις πωλήσεις αυτές το 48% του ποσού κατανέμεται στην Ευρώπη, το 48% στη Β. Αμερική και το υπόλοιπο 4% στις υπόλοιπες ηπείρους.

Ενώ βλέπουμε ότι παγκοσμίως υπάρχει μια αυξητική τάση στις πωλήσεις βιολογικών προϊόντων στην Ευρώπη λόγο της γενικότερης κρίση που επικρατεί σε κάποιες χώρες όπως η Μεγάλη Βρετανία και η Γερμανία καταγράφεται μείωση στην αγορά βιολογικών προϊόντων έως και 13% ενώ αντίθετα αύξηση παρατηρείται στην Γαλλία, Ελβετία, Σουηδία και Ιταλία.

3.4.2 Ελληνική αγορά

Η ελληνική αγορά των βιολογικών τροφίμων θεωρείται μια μικρή αλλά αναπτυσσόμενη αγορά σύμφωνα με τα διεθνή και ευρωπαϊκά δεδομένα. Ιδιαίτερα εάν συγκριθεί με την αγορά των συμβατικών τροφίμων, τα μεγέθη της συγκεκριμένης αγοράς είναι ιδιαίτερα χαμηλά. Μέχρι και το 2009 το μέγεθος της αγοράς συσκευασμένων βιολογικών τροφίμων φυτικής και ζωικής προέλευσης σε αξία τιμών λιανικής παρουσίασε σημαντική αύξηση με μέσο ετήσιο ρυθμό 43% την περίοδο 2006-2009. Ωστόσο, το 2010 ο ρυθμός αύξησης της συνολικής αγοράς (σε αξία) ανακόπηκε σημαντικά και εκτιμάται στο ύψος των €200 εκατ. Αυτό είναι το αποτέλεσμα της γενικότερης οικονομικής κρίσης και της μείωσης του εισοδήματος των καταναλωτών με αποτέλεσμα τη μείωση της κατά κεφαλήν δαπάνης για βιολογικά τρόφιμα.

Αξία εγχώριας αγοράς βιολογικών τροφίμων			
Έτος	Αξία Εισαγωγών (€)	Συνολική Αξία (€)	Μεταβολή
2006	49.000.000	65.000.000	-
2007	71.000.000	100.000.000	53,85%
2008	83.000.000	160.000.000	60,00%
2009	84.000.000	190.000.000	18,75%
2010	85.000.000	200.000.000	5,26%
			ΠΗΓΗ: ICAP

Στην Ελλάδα, δεν υπάρχουν συγκεντρωτικά στοιχεία για την αγορά, που να στηρίζονται σε πρόσφατες αξιόπιστες τεκμηριωμένες έρευνες. Συνεπώς δεν μπορούμε να αξιολογήσουμε, εκτιμώντας τις πωλήσεις για το 2011 και 2012.

Μπορούμε όμως να εξάγουμε κάποια συμπεράσματα για το πώς επηρέασε η κρίση στην Ελλάδα την αγορά των βιολογικών προϊόντων από τα στοιχεία που μας δημοσιοποιεί το Υπ. Αγροτικής Ανάπτυξης και αφορά τις καλλιεργούμενες εκτάσεις, τα εκτρεφόμενα ζώα, τους καλλιεργητές και τους κτηνοτρόφους στην χώρα μας..

Πίνακας βιολογικά καλλιεργούμενων εκτάσεων			
Έτος	2009	2010	2011
ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΕΚΤΑΣΗ (στρέμματα)			
Σύνολο αροτραίων εκτάσεων	951.716,51	848.005,10	528.619,66
Νωπά Λαχανικά, Πεπόνι, Φράουλες, καλλιεργούμενα μανιτάρια	17.308,53	23.444,49	29.778,33
Όσπρια	13.346,31	8.487,51	8.076,97
Μόνιμες καλλιέργειες	710.152,27	667.145,83	620.492,48
Αγρανάπαυση	27.151,40	28.981,31	34.160,51
ΣΥΝΟΛΟ ΕΚΤΑΣΕΩΝ	1.706.328,71	1.576.064,23	1.213.050,98
Βοσκότοποι & λιβάδια	1.556.203,70	1.522.150,94	919.712,82
ΣΥΝΟΛΟ ΕΚΤΑΣΕΩΝ	3.262.532,41	3.098.215,17	2.132.736,20
			ΠΗΓΗ: Υπ.Α.Α.

Από τον πίνακα αυτό παρατηρούμε ότι την περίοδο της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα υπάρχει σημαντική μείωση στις καλλιεργούμενες εκτάσεις κατά 29% από το 2009 έως το 2011.

Πίνακας απασχολούμενων ατόμων				
	Τέλος 2008	Τέλος 2009	Τέλος 2010	Τέλος 2011
Παραγωγοί	23.372	23.665	21.157	18.415
Μεταποιητές	1.418	1.541	1.547	1.506
Εισαγωγείς	12	11	6	5
Χονδρέμποροι, διακινητές	58	67	26	27
Σύνολο	24.860	25.284	22.736	19.953
ΠΗΓΗ: Υπ.Α.Α.				

Επίσης και τα άτομα που απασχολούνται στον τομέα των βιολογικών προϊόντων παρουσιάζουν μείωση κατά 21%. Αυτό έχει σαν άμεσο αποτέλεσμα και την μείωση των παραγόμενων βιολογικών προϊόντων και σε συνδυασμό με την μείωση της αύξησης των εισαγωγών τα τελευταία χρόνια, την συρρίκνωση της αγοράς των βιολογικών προϊόντων και την μείωση των πωλήσεων και του τζίρου.

Πίνακας βιολογικά εκτρεφόμενων ζώων			
Έτος	2009	2010	2011
ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΑΡΙΘΜΟΣ (μονάδες)			
Βοοειδή	28.618	23.109	22.959
Χοίροι	54.631	42.991	28.665
Πρόβατα	357.499	288.923	251.768
Αιγοειδή	309.060	226.923	180.039
Πουλερικά	266.182	368.689	330.209
Μέλισσες (αριθμός κυψελών)	14.302	13.695	14.865
ΣΥΝΟΛΟ ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΩΝ	-	1.720	2.425
ΠΗΓΗ: Υπ.Α.Α.			

Στον πίνακα με τα βιολογικά εκτρεφόμενα ζώα παρατηρούμε ότι στην διετία 2009 – 2011 υπάρχει σημαντική μείωση στον αριθμό εκτρεφόμενων ζώων

εκτός από τα πουλερικά και τον αριθμό κυψελών. Ο λόγος που συμβαίνει αυτό μπορεί να είναι το ότι τα πουλερικά θεωρούνται υποκατάστατο προϊόν σε σχέση με τα άλλα είδη και με μικρότερη τιμή, και για τον λόγο αυτό βάση του νόμου της προσφοράς και της ζήτησης η μείωση της ζήτησης των υπολοίπων προϊόντων (πιθανότατα επειδή είναι ακριβότερα και τα νοικοκυριά προσπαθούν να μειώσουν τα μηνιαία έξοδα) αυξάνει την ζητούμενη ποσότητα των πουλερικών, και η αύξηση του αριθμού των κυψελών ίσως οφείλετε στο γεγονός ότι η παραγωγή μελιού έχει μικρό κόστος και μεγάλο κέρδος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο – ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

4.1 ΚΑΘΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ

Ο ορισμός του προβλήματος αποτελεί το πιο κρίσιμο και σπουδαίο στάδιο στη διαδικασία της έρευνας αγοράς. Ουσιαστικά αποσκοπεί στο να καθορίσει τις πληροφορίες που απαιτούνται για την έρευνα. Αν το πρόβλημα δεν προσδιοριστεί με ακρίβεια, τότε είναι πιθανό οι πληροφορίες που θα συγκεντρωθούν να μην έχουν καμία απολύτως αξία.

Στην συγκεκριμένη έρευνα το πρόβλημα είναι η διαπίστωση του κατά πόσο η οικονομική κρίση επηρέασε την αγορά των βιολογικών προϊόντων στην Ελλάδα.

4.2 ΕΙΔΟΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Υπάρχουν δύο είδη μεθόδων συλλογής πρωτογενών στοιχείων, η ποσοτική έρευνα και η ποιοτική έρευνα. Η ποιοτική έρευνα χρησιμοποιεί ερευνητικές μεθόδους με την μορφή συζήτησης η οποία διεξάγεται από εξειδικευμένους κοινωνικούς επιστήμονες. Η ποσοτική έρευνα βασίζεται στη συλλογή ποσοτικών στοιχείων από μεγάλα δείγματα πληθυσμού-στόχου, συνήθως με χρήση δομημένου ερωτηματολογίου. Η έρευνα η οποία πραγματοποιήθηκε είναι ποσοτική, βασίστηκε στη συλλογή στοιχείων μέσω δημοσκοπήσης από μια ομάδα καταναλωτών.

4.3 ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΔΕΙΓΜΑΤΟΛΗΨΙΑΣ

Η έρευνα βασίστηκε στην στατιστική ανάλυση δεδομένων ενός επιλεγμένου τμήματος καταναλωτών. Η έρευνα πραγματοποιήθηκε τους μήνες Μάιο μέχρι Ιούλιο και συγκεκριμένα στην πόλη των Αθηνών από 10/05/2013 έως 20/05/2013 και στην πόλη της Κοζάνης από 17/06/2013 έως 25/07/2013.

Στόχος ήταν να ληφθούν πληροφορίες για το αν γνωρίζουν οι καταναλωτές τι είναι βιολογικά προϊόντα και από ενημερώθηκαν για αυτά, για το τι πιστεύουν για τα βιολογικά προϊόντα σε σχέση με τα συμβατικά, για την άποψη τους για την τιμή τους και αν είναι πρόθυμοι να πληρώσουν παραπάνω για την απόκτηση τους με τα τωρινά οικονομικά δεδομένα και αν τελικά αγοράζουν ακόμη παρόλη την οικονομική κρίση. Η έρευνα πραγματοποιήθηκε σε 200 καταναλωτές (100 καταναλωτές που ζουν στην πόλη της Αθήνας και 100 καταναλωτές που κατοικούν στην πόλη της Κοζάνης.) Η επιλογή του δείγματος έγινε τυχαία.

4.4 ΓΕΝΙΚΟΣ ΣΤΟΧΟΣ

Ως γενικό στόχο η έρευνα αυτή έχει τη διερεύνηση και σύγκριση των απόψεων των κατοίκων ενός μεγάλου αστικού κέντρου (Αθήνα) και μιας επαρχιακής πόλης (Κοζάνη και ευρύτερη περιοχή) για την αγορά των βιολογικών προϊόντων, με στοιχεία τα οποία παρακάτω θα παραθέσουμε, θα αναλύσουμε και θα συγκρίνουμε ώστε να καταλήξουμε σε κάποια συμπεράσματα⁴.

4.5 ΕΙΔΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ

Οι ειδικοί στόχοι της έρευνας αφορούν την γενική στάση των καταναλωτών στην αγορά την περίοδο της οικονομικής κρίσης, και την στάση των καταναλωτών απέναντι στα βιολογικά προϊόντα την περίοδο της οικονομικής κρίσης.

---

⁴ Στο παράρτημα 2 υπάρχουν συγκεντρωτικά τα αποτελέσματα της έρευνας και από τις δυο περιοχές όπως εξήχθησαν από το πρόγραμμα spss.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο – ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΕΡΕΥΝΑΣ

5.1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στο κεφάλαιο που ακολουθεί θα παρουσιαστούν και θα σχολιαστούν τα αποτελέσματα που προέκυψαν από την ανάλυση των ερωτηματολογίων της έρευνας. Στόχος της έρευνας αυτής είναι να μελετηθεί η συμπεριφορά απέναντι στα βιολογικά προϊόντα των καταναλωτών που κατοικούν στην Αθήνα και των καταναλωτών που κατοικούν στην Κοζάνη για να γίνει σύγκριση των αποτελεσμάτων για να δούμε ποιος καταναλωτής είναι πιο συνειδητοποιημένος απέναντι στην αγορά των βιολογικών προϊόντων.

Για το σκοπό της παρούσας έρευνας ρωτήθηκαν 200 άτομα διαφόρων ηλικιών (100 που κατοικούν στην Αθήνα και 100 που κατοικούν στην Κοζάνη) από τα οποία τα 71 ήταν άνδρες και τα 129 ήταν γυναίκες. Κλήθηκαν να συμπληρώσουν το ερωτηματολόγιο που τους δόθηκε. Παρακάτω ακολουθούν γραφήματα που παρουσιάζουν τα αποτελέσματα των απαντήσεων της κάθε ερώτησης του ερωτηματολογίου.

5.2. ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΘΕΝΤΩΝ

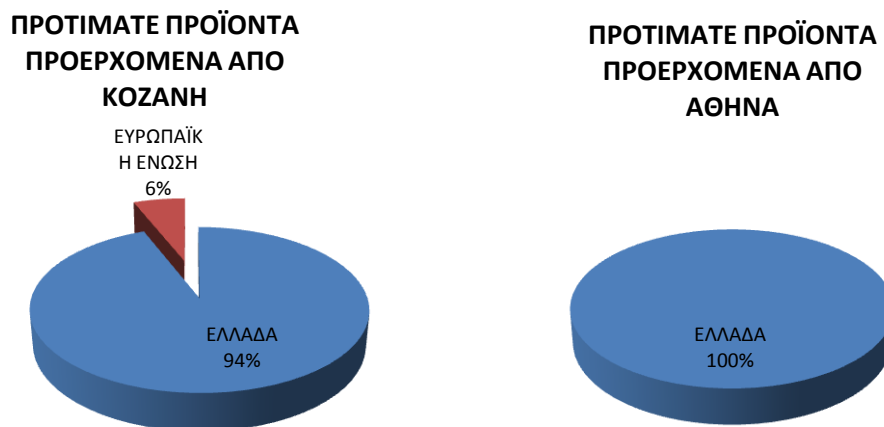
	ΠΟΣΟΣΤΟ %	ΑΤΟΜΑ
ΗΛΙΚΙΑ		
18-25	19,5%	39
26-35	37,5%	75
36-45	24,5%	49
46-55	7,5%	15
56-65	8,5%	17
Άνω των 65	2,5%	5
ΦΥΛΛΟ		
Άνδρας	35,5%	71
Γυναίκα	64,5%	129

ΜΟΡΦΩΣΗ		
Δημοτικό	4%	8
Γυμνάσιο	9%	18
Λύκειο	29%	58
ΑΕΙ	18,5%	37
ΤΕΙ	29,5%	59
ΙΕΚ	8,5%	17
Όχι επίσημη	0,5%	1
Άλλη	1%	2
ΟΙΚ.ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ		
Έγγαμος	32%	64
Άγαμος	68%	136
ΑΡΙΘΜΟΣ ΜΕΛΩΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ		
0	15,5%	31
1	5,5%	11
2	25,5%	51
3	16,5%	33
4	20,5%	41
5 και άνω	16,5%	33
ΕΙΣΟΔΗΜΑ		
<€500	30,5%	61
€500-€1000	52,5%	105
€1001-€1500	14,5%	29
€1501-€2000	2%	4
€2001-€2500	0%	0
>€2500	0,5%	1

5.3. ΑΝΑΛΥΣΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΕΡΕΥΝΑΣ

5.3.1 Γενική Στάση των Καταναλωτών στην Αγορά

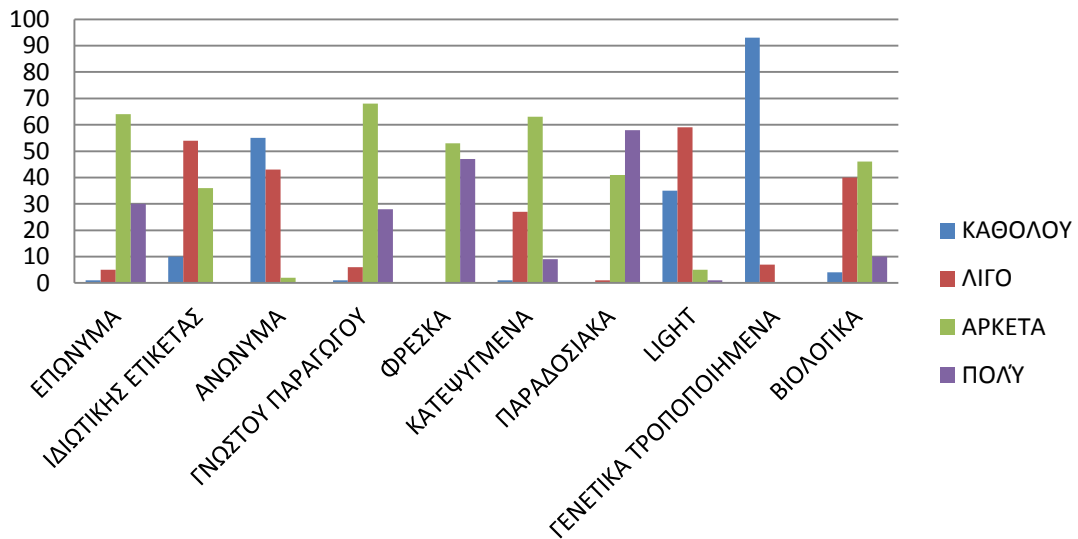
Η Β.1.ερώτηση αναφερόταν στην προτίμηση των καταναλωτών για την γεωγραφική προέλευση των προϊόντων που αγοράζουν. Οι καταναλωτές της Αθήνας προτιμούν στο σύνολο τους (100%) να αγοράζουν προϊόντα ελληνικής παραγωγής. Οι καταναλωτές της Κοζάνης σε ποσοστό 94% προτιμούν προϊόντα από την Ελλάδα και ένα μικρό ποσοστό τους (6%) προτιμούν και προϊόντα από την Ευρωπαϊκή Ένωση.

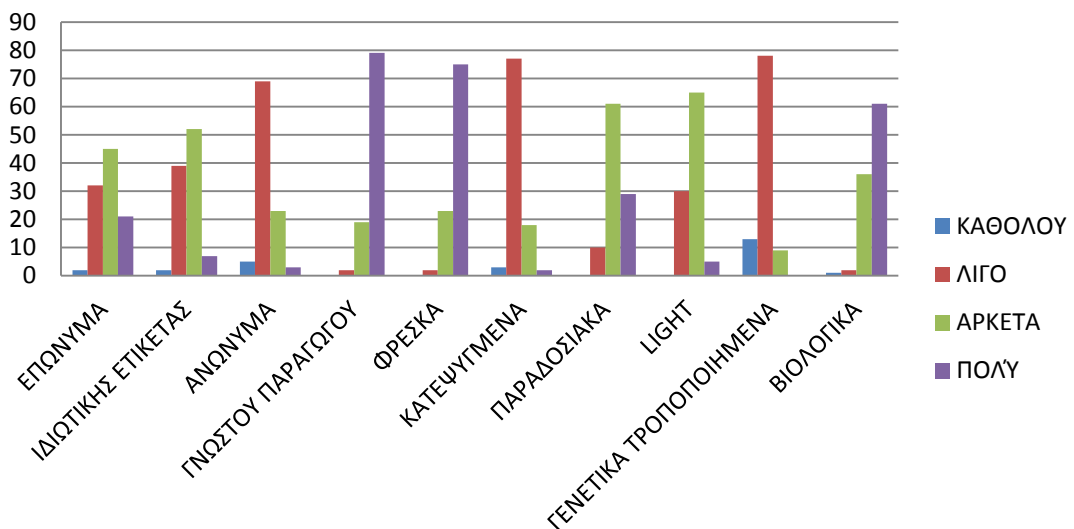
Στη Β.2. ερώτηση ζητήθηκε από τους ερωτώμενους να επιλέξουν μεταξύ μιας κλίμακας από το 1 έως το 4 (1:καθόλου, 2:λίγο, 3:αρκετά, 4:πολύ) για το πόσο εμπιστεύονται τα επώνυμα προϊόντα, τα προϊόντα ιδιωτικής ετικέτας, τα ανώνυμα, τα προϊόντα γνωστού παραγωγού, τα φρέσκα προϊόντα, τα κατεψυγμένα, τα παραδοσιακά, τα προϊόντα light, τα γενετικά τροποποιημένα προϊόντα και τα βιολογικά. Οι καταναλωτές της Αθήνας εμπιστεύονται αρκετά τα επώνυμα προϊόντα με ένα ποσοστό 64%, δείχνουν λίγη εμπιστοσύνη στα προϊόντα ιδιωτικής ετικέτας με ποσοστό 54% ενώ δεν εμπιστεύονται καθόλου τα ανώνυμα προϊόντα με ένα ποσοστό 55%. Εμπιστεύονται αρκετά τα προϊόντα από γνωστούς παραγωγούς και τα φρέσκα προϊόντα με ποσοστά 65% και 53% αντίστοιχα. Ακόμη το 63% εμπιστεύεται αρκετά και τα

κατεψυγμένα προϊόντα και το 58% εμπιστεύεται πολύ τα παραδοσιακά προϊόντα.

ΕΜΠΙΣΤΟΣΥΝΗ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ - ΑΘΗΝΑ

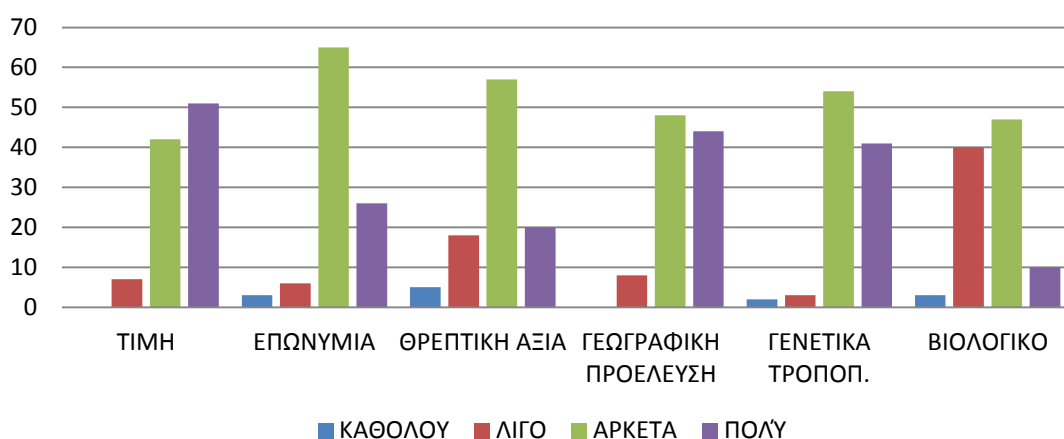
ΕΜΠΙΣΤΟΣΥΝΗ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ - ΚΟΖΑΝΗ

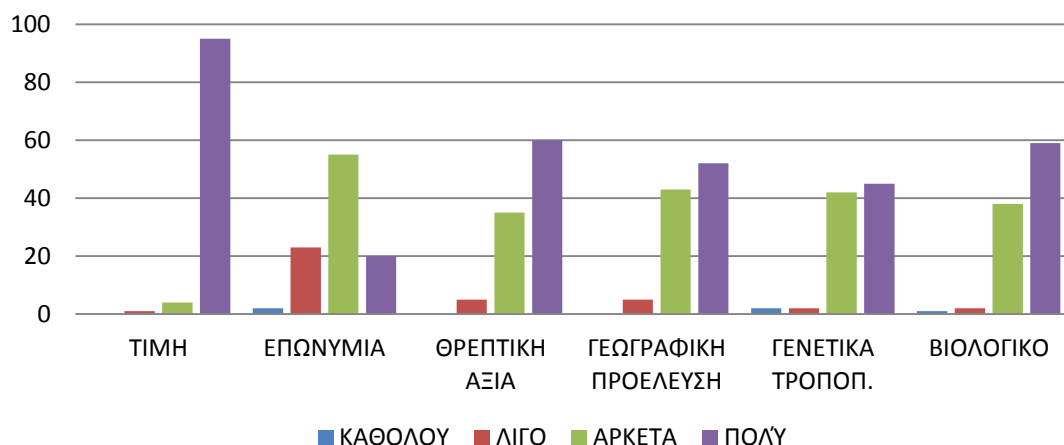
Στο τρίτο ερώτημα ζητήθηκε από τους ερωτώμενους να επιλέξουν μεταξύ μιας κλίμακας από το 1 έως το 4 (1:καθόλου, 2:λίγο, 3:αρκετά, 4:πολύ) για το πόσο επηρεάζουν οι παράγοντες όπως η τιμή, η επωνυμία, η θρεπτική αξία, γεωγραφική προέλευση, εάν είναι γενετικά τροποποιημένο ή βιολογικό στην απόφασή τους για την αγορά ενός προϊόντος. Οι καταναλωτές της Αθήνας

επηρεάζονται πολύ από την τιμή με ποσοστό 51%, αρκετά από την επωνυμία με ποσοστό 65%, αρκετά από την θρεπτική αξία και την γεωγραφική προέλευση με αντίστοιχα ποσοστά 57% και 48%. Τέλος αν τα προϊόντα είναι γενετικά τροποποιημένα ή βιολογικά τους επηρεάζει αρκετά με ποσοστά 54% και 47% αντίστοιχα. Οι καταναλωτές της Κοζάνης επηρεάζονται πολύ από την τιμή με ποσοστό 95%, αρκετά από την επωνυμία του προϊόντος με ποσοστό 55%, πολύ από την θρεπτική αξία και την γεωγραφική προέλευση με ποσοστά 60% και 52% αντίστοιχα. Τέλος επηρεάζονται πολύ στο αν τα προϊόντα που αγοράζουν είναι γενετικά τροποποιημένα ή βιολογικά με ποσοστά 54% και 59% αντίστοιχα. Τα γραφήματα που ακολουθούν δείχνουν τα στοιχεία αναλυτικότερα.

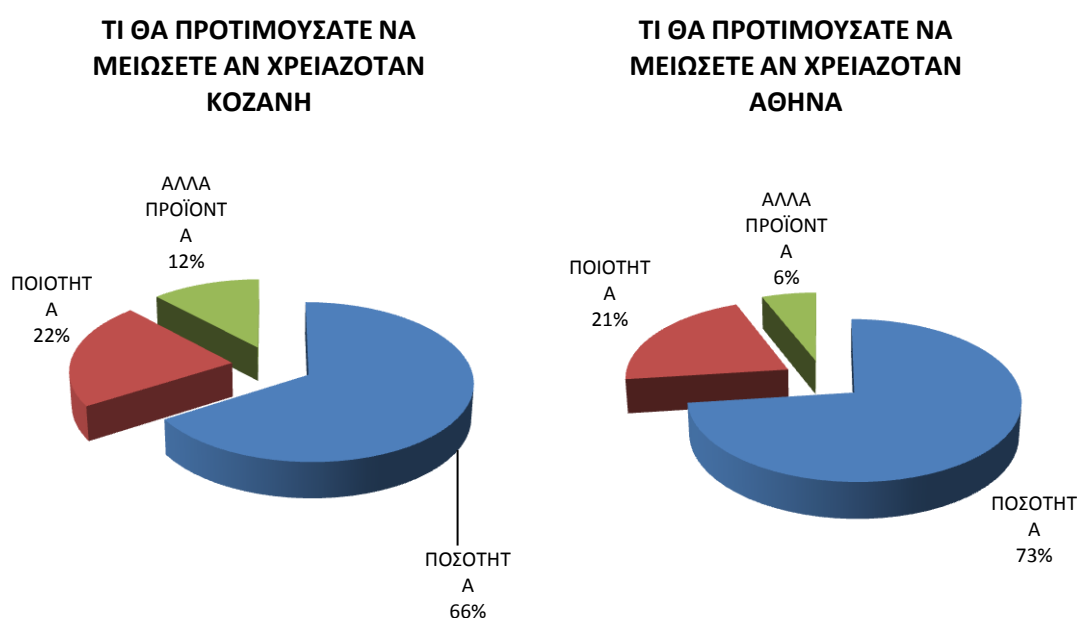
ΕΠΗΡΕΑΖΕΙ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΑΓΟΡΑ - ΑΘΗΝΑ

ΕΠΗΡΕΑΖΕΙ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΑΓΟΡΑ - ΚΟΖΑΝΗ

Τέλος στην ενότητα αυτή στην ερώτηση Β.4. οι συμμετέχοντες στην έρευνα κλήθηκαν να απαντήσουν στο αν θα προτιμούσαν να μειώσουν την ποιότητα, την ποσότητα ή κάποια άλλα προϊόντα εφόσον χρειαζόταν, όσον αφορά τα προϊόντα (τρόφιμα) που αγοράζουν. Το 73% των καταναλωτών από το μεγάλο αστικό κέντρο θα προτιμούσαν να μειώσουν την ποσότητα κάποιου προϊόντος ενώ το 21% προτιμάει να μειώσει την ποιότητα ενώ μόλις το 6% κάποιο άλλο προϊόν. Παρόμοια ποσοστά κυμαίνονται και την πόλη της Κοζάνης με το 66% να προτιμάει να μειώσει την ποσότητα, 22% την ποιότητα και 12% κάποιο άλλο προϊόν.

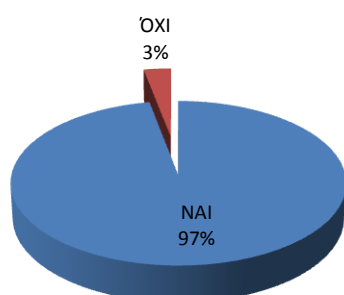

Το επόμενο κομμάτι της έρευνας αφορά την στάση των καταναλωτών απέναντι στα βιολογικά προϊόντα. Επίσης ασχολείται με το κατά πόσο οι ερωτώμενοι γνωρίζουν για αυτά και από πού, τι πιστεύουν για αυτά, πως τα ξεχωρίζουν, αν έχουν πρόσβαση σε αυτά και κατά πόσο τα προτιμούν σε σχέση με τα συμβατικά προϊόντα σε σχέση πάντα με την οικονομική κατάσταση, την προσωπική και την γενική που επικρατεί.

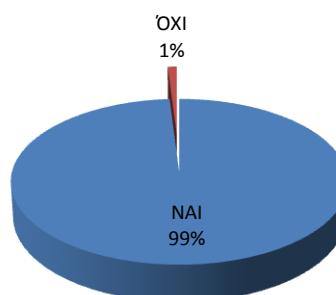
5.3.2 Στάση Καταναλωτών Απέναντι στα Προϊόντα Βιολογικής Καλλιέργειας

Στο Γ.1. ερώτημα ζητήθηκε από τους ερωτώμενους να απαντήσουν στο αν γνωρίζουν τι είναι τα προϊόντα βιολογικής καλλιέργειας. Η συντριπτική πλειοψηφία και στις δυο πόλεις γνωρίζει τι είναι τα βιολογικά προϊόντα με ποσοστό 99% για την πόλη των Αθηνών και 97% για την πόλη της Κοζάνης.

**ΓΝΩΡΙΖΕΤΕ ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΤΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ
ΒΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑΣ
ΚΟΖΑΝΗ**

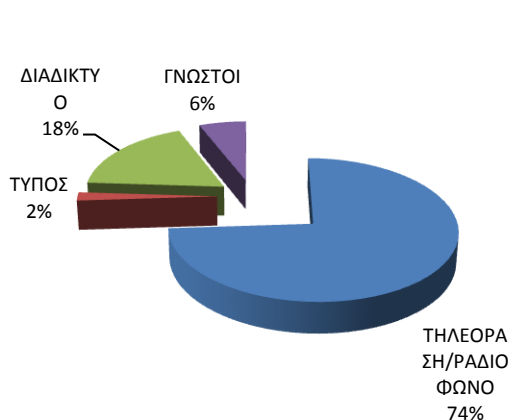

**ΓΝΩΡΙΖΕΤΕ ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΤΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ
ΒΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑΣ
ΑΘΗΝΑ**

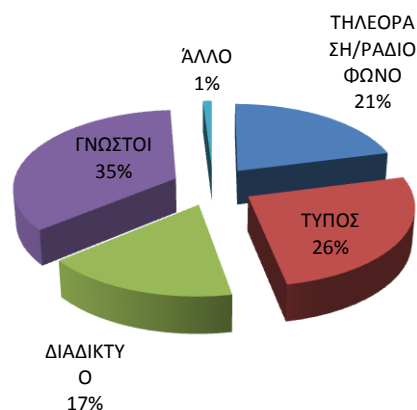

Στο Γ.2. ερώτημα ζητήθηκε από τους ερωτώμενους να επιλέξουν τον τρόπο με τον οποίο έχουν ενημερωθεί για την ύπαρξη των βιολογικών προϊόντων. Οι καταναλωτές των Αθηνών έχουν ενημερωθεί για την ύπαρξη βιολογικών προϊόντων από γνωστούς με ποσοστό 35%, από τον τύπο το 26%, από την τηλεόραση το 21% , από το διαδίκτυο 17% και μόλις το 1% άλλο. Αντίθετα στην πόλη της Κοζάνης το μεγαλύτερο ποσοστό 74% ενημερώθηκε από την τηλεόραση και το ραδιόφωνο, ένα ποσοστό 18% από το διαδίκτυο και μόλις το 6% και 4% από γνωστούς και από τον τύπο.

**ΑΠΟ ΠΟΥ ΕΧΕΤΕ ΕΝΗΜΕΡΩΘΕΙ ΓΙΑ
ΤΗΝ ΥΠΑΡΞΗ ΤΩΝ Β.Π.
ΚΟΖΑΝΗ**

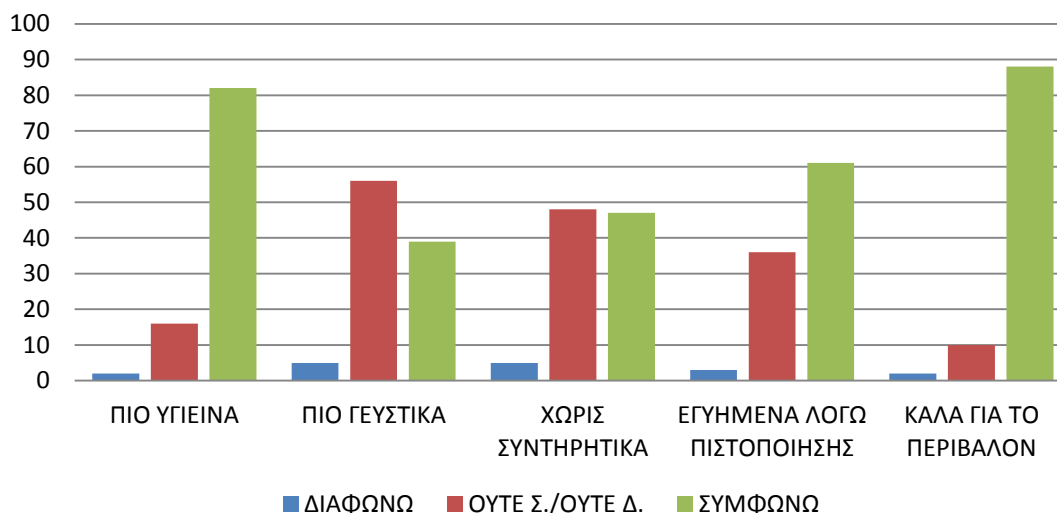
**ΑΠΟ ΠΟΥ ΕΧΕΤΕ ΕΝΗΜΕΡΩΘΕΙ ΓΙΑ
ΤΗΝ ΥΠΑΡΞΗ ΤΩΝ Β.Π.
ΑΘΗΝΑ**

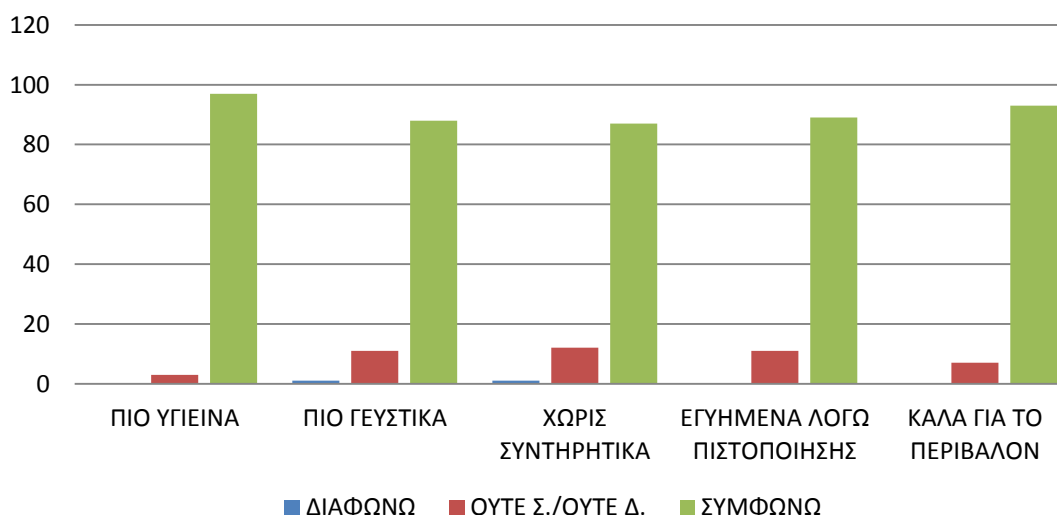
Στο Γ.3. ερώτημα οι καταναλωτές έπρεπε να επιλέξουν μεταξύ μιας κλίμακας από το 1 έως 3 (1:Διαφωνώ, 2:ούτε συμφωνώ/ούτε διαφωνώ, 3:Συμφωνώ)για το αν ότι τα προϊόντα βιολογικής παραγωγής είναι σε σχέση με τα συμβατικά, πιο υγιεινά, εγγυημένα λόγω πιστοποίησης, πιο γευστικά, χωρίς συντηρητικά και καλά για το περιβάλλον. Στην πόλη των Αθηνών το 82% των ερωτηθέντων συμφωνεί ότι είναι πιο υγιεινά, ούτε συμφωνεί ούτε διαφωνεί στο ότι είναι πιο γευστικά και χωρίς συντηρητικά το 56% και το 48% αντίστοιχα. Συμφωνούν ότι είναι εγγυημένα λόγω πιστοποίησης με ποσοστό 61% και τέλος το 88% συμφωνεί ότι τα βιολογικά προϊόντα είναι καλά για το περιβάλλον. Τα αποτελέσματα της Κοζάνης έχουν μεγάλη διαφορά σε σχέση με της Αθήνας. Το 97% συμφωνεί ότι είναι πιο υγιεινά, το 88% ότι είναι πιο γευστικά, το 87% συμφωνεί ότι είναι προϊόντα χωρίς συντηρητικά, το 89% συμφωνεί ότι είναι εγγυημένα λόγω πιστοποίησης και το 93% συμφωνεί ότι τα βιολογικά προϊόντα είναι καλά για το περιβάλλον.

**ΤΙ ΠΙΣΤΕΥΕΤΕ ΓΙΑ ΤΑ ΒΙΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΑ
ΣΥΜΒΑΤΙΚΑ - ΑΘΗΝΑ**

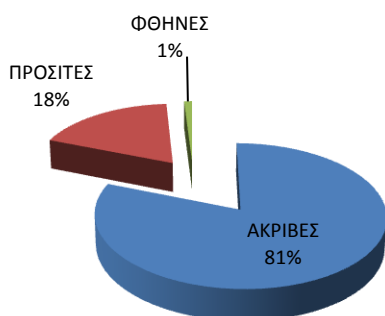

**ΤΙ ΠΙΣΤΕΥΕΤΕ ΓΙΑ ΤΑ ΒΙΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΑ
ΣΥΜΒΑΤΙΚΑ - ΑΘΗΝΑ**

Στην Γ.4. ερώτηση οι καταναλωτές ρωτήθηκαν για το ποια είναι η γνώμη τους για τις τιμές των βιολογικών προϊόντων. Σχεδόν όλοι οι ερωτώμενοι (96%) που κατοικούν στην Αθήνα θεωρούν ότι οι τιμές των βιολογικών προϊόντων είναι ακριβές, το ίδιο συμβαίνει και στην πόλη της Κοζάνης με το αντίστοιχο ποσοστό να κυμαίνεται 81%. Υπάρχει όμως και ένα 18% στην πόλη της Κοζάνης που θεωρεί ότι οι τιμές των βιολογικών προϊόντων είναι προσιτές.

**ΤΙ ΓΝΩΜΗ ΕΧΕΤΕ ΓΙΑ ΤΙΣ ΤΙΜΕΣ
ΤΩΝ ΒΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ
ΚΟΖΑΝΗ**

**ΤΙ ΓΝΩΜΗ ΕΧΕΤΕ ΓΙΑ ΤΙΣ ΤΙΜΕΣ
ΤΩΝ ΒΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ**

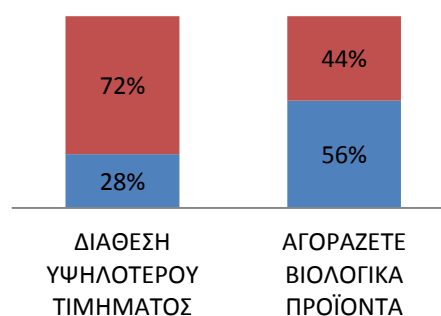
ΑΘΗΝΑ

Στην Γ.5. ερώτηση οι καταναλωτές ρωτήθηκαν για το αν είναι διατεθειμένοι να πληρώσουν υψηλότερο τίμημα για τα προϊόντα βιολογικής καλλιέργειας δεδομένης της οικονομικής κρίσης. Και στις δυο πόλεις το μεγαλύτερο ποσοστό δεν είναι διατεθειμένο να πληρώσει υψηλότερο τίμημα με το 72% στην Αθήνα και 73% στην Κοζάνη.

ΑΘΗΝΑ

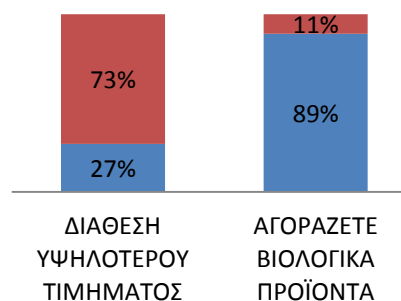
■ ΝΑΙ ■ ΌΧΙ

Στο Γ.6. ερώτημα ζητήθηκε από τους ερωτώμενους να απαντήσουν αν αγοράζουν ή όχι βιολογικά προϊόντα. Στην πόλη των Αθηνών το 56% των ερωτηθέντων απάντησε ότι αγοράζει βιολογικά προϊόντα ενώ το 44% ότι δεν αγοράζει. Αντίθετα στην πόλη της Κοζάνης το 89% των ερωτηθέντων αγοράζει βιολογικά προϊόντα και μόλις το 11% δεν αγοράζει.

ΚΟΖΑΝΗ

■ ΝΑΙ ■ ΌΧΙ

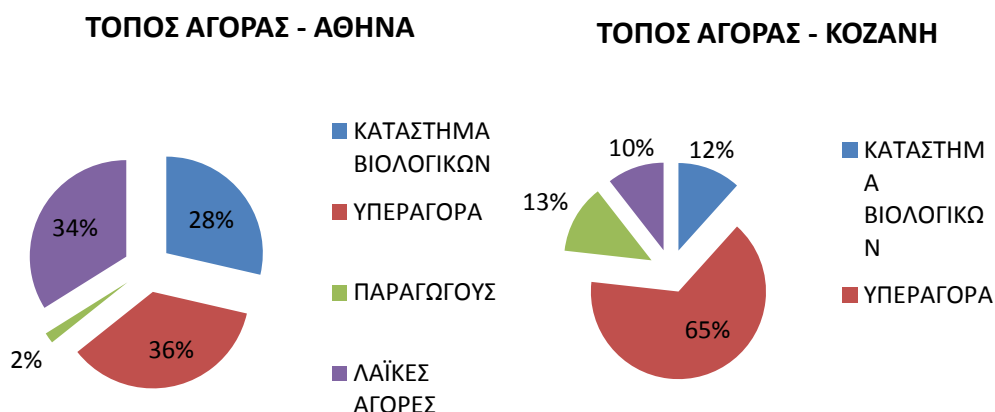

Στην Γ.7. ερώτηση ζητήθηκε από τους ερωτώμενους που αγοράζουν βιολογικά προϊόντα να απαντήσουν για το αν αγοράζουν ευκαιριακά ή σε μόνιμη βάση. Στην πόλη των Αθηνών το 79% αγοράζει ευκαιριακά βιολογικά

προϊόντα και το 21% σε μόνιμη βάση. Παρόμοια είναι και τα ποσοστά στην πόλη της Κοζάνης με το 75% να αγοράζει ευκαιριακά βιολογικά προϊόντα και το 25% σε μόνιμη βάση.

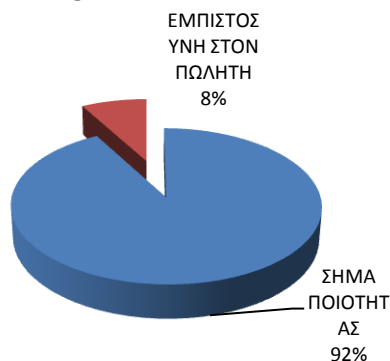

Στο Γ.8. ερώτημα ζητήθηκε από τους καταναλωτές βιολογικών προϊόντων να δηλώσουν το από πού προμηθεύονται τα βιολογικά προϊόντα. Το 36% των ερωτηθέντων που αγοράζουν βιολογικά προϊόντα τα προμηθεύονται από υπεραγορές, το 34% από τις λαϊκές, το 28% από καταστήματα βιολογικών προϊόντων και μόλις το 2% από γνωστούς παραγωγούς. Στην πόλη της Κοζάνης το 63% αγοράζει βιολογικά προϊόντα από τις υπεραγορές, το 14% από γνωστούς παραγωγούς, το 11% από λαϊκές αγορές και το 12% από καταστήματα βιολογικών προϊόντων.

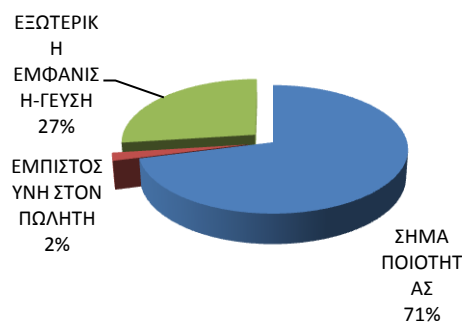

Στην Γ.9. ερώτηση ζητήθηκε από τους ερωτώμενους να απαντήσει για το αν αναγνωρίζουν τα βιολογικά προϊόντα από τα συμβατικά, από την εξωτερική εμφάνιση, από το σήμα πιστοποίησης ή από την εμπιστοσύνη που έχουν στον παραγωγό. Η πλειοψηφία των αγοραστών βιολογικών προϊόντων (71%) τα αναγνωρίζει από το σήμα ποιότητας, το 27% από την εξωτερική εμφάνιση και μόλις το 2% έχει εμπιστοσύνη στον πωλητή. Αντίθετα στην Κοζάνη η συντριπτική πλειοψηφία (92%) αναγνωρίζει τα βιολογικά προϊόντα που αγοράζει από το σήμα πιστοποίησης και μόλις το 8% εμπιστεύεται τον πωλητή.

ΠΩΣ ΑΝΑΓΝΩΡΙΖΕΤΕ ΤΑ ΒΙΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ ΚΟΖΑΝΗ

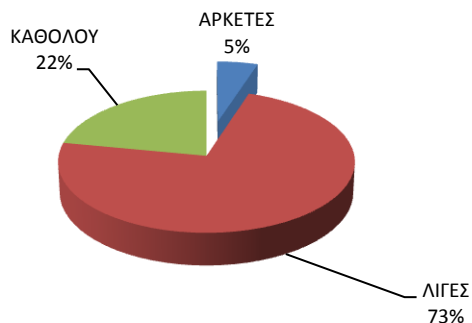

ΠΩΣ ΑΝΑΓΝΩΡΙΖΕΤΕ ΤΑ ΒΙΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ ΑΘΗΝΑ

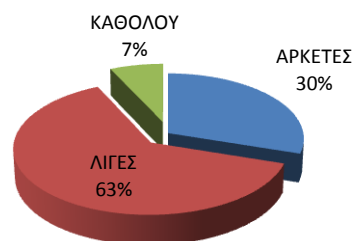

Στο Γ.10. ερώτημα οι ερωτώμενοι ζητήθηκαν να απαντήσουν για το αν έχουν επιφυλάξεις για την γνησιότητα των βιολογικών προϊόντων. Οι περισσότεροι ερωτώμενοι της Αθήνας έχουν λίγες επιφυλάξεις για την γνησιότητα των βιολογικών προϊόντων με ποσοστό 63%, το 30% έχει αρκετές επιφυλάξεις και το 7% καθόλου. Το 73% των ερωτηθέντων της Κοζάνης έχει λίγες επιφυλάξεις για την γνησιότητα, το 5% αρκετές και το 22% καθόλου.

**ΕΧΕΤΕ ΕΠΙΦΥΛΑΞΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ
ΓΝΗΣΙΟΤΗΤΑ ΤΩΝ Β.Π.
ΚΟΖΑΝΗ**

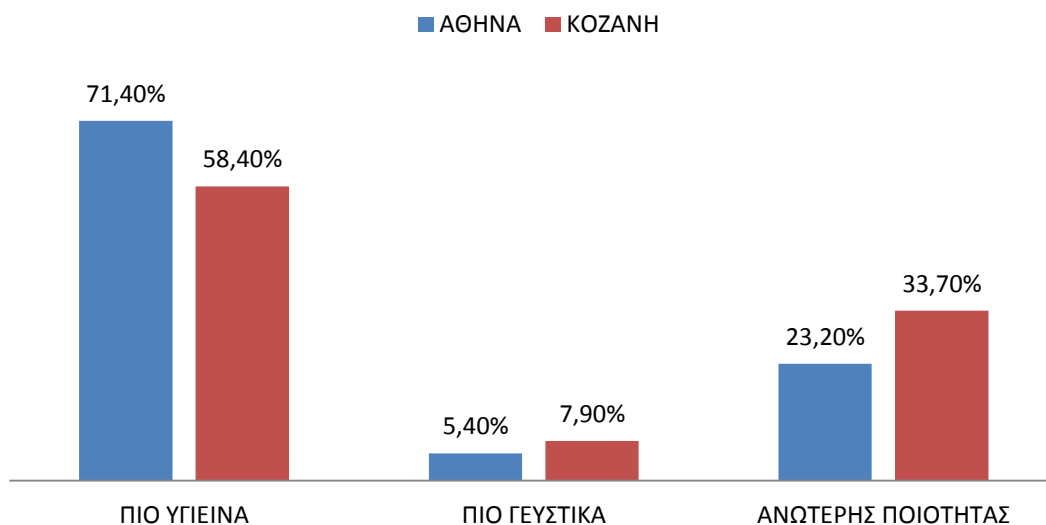

**ΕΧΕΤΕ ΕΠΙΦΥΛΑΞΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ
ΓΝΗΣΙΟΤΗΤΑ ΤΩΝ Β.Π.
ΑΘΗΝΑ**

Στο Γ.11 ερώτημα ζητήθηκε από τους καταναλωτές που αγοράζουν βιολογικά προϊόντα τον λόγο που τα προτιμούν. Στην Αθήνα το 72% ερωτηθέντων προτιμά να αγοράζει βιολογικά προϊόντα γιατί τα θεωρεί πιο υγιεινά, το 23% γιατί τα θεωρεί προϊόντα ανώτερης ποιότητας και το μόλις 5% τα θεωρεί πιο γευστικά. Στην πόλη της Κοζάνης το 58% των ερωτηθέντων που αγοράζει βιολογικά προϊόντα τα θεωρεί πιο υγιεινά το 34% τα θεωρεί ανώτερης ποιότητας και το μόλις 8% τα θεωρεί πιο γευστικά.

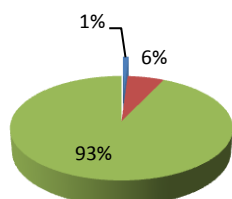
ΛΟΓΟΙ ΠΡΟΤΙΜΗΣΗΣ

Στο Γ.12.ερώτημα ζητήθηκε από τους μη αγοραστές βιολογικών προϊόντων να δηλώσουν τον λόγο που δεν τα αγοράζουν. Το 50% των μη αγοραστών της πόλης των Αθηνών δεν εμπιστεύεται την πιστοποίηση τους, το 41% τα θεωρεί ότι έχουν υψηλή τιμή, το 7% δεν τα βρίσκει εύκολα και το 2% δήλωσε άλλο. Στην πόλη της Κοζάνης το 93% των μη αγοραστών δεν εμπιστεύονται την πιστοποίηση τους, το 6% τα θεωρεί ακριβά και μόλις το 1% δεν τα βρίσκει.

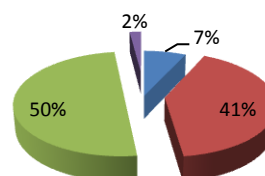
**ΓΙΑ ΠΟΙΟ ΛΟΓΟ ΔΕΝ ΑΓΟΡΑΖΕΤΕ
ΒΙΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ
ΚΟΖΑΝΗ**

- ΔΕΝ ΤΑ ΒΡΙΣΚΩ ΕΥΚΟΛΑ
- ΕΧΟΥΝ ΥΨΗΛΗ ΤΙΜΗ
- ΔΕΝ ΕΜΠΙΣΤΕΥΟΜΑΙ ΤΗΝ ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥΣ

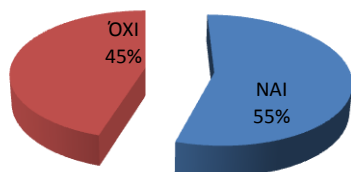
**ΓΙΑ ΠΟΙΟ ΛΟΓΟ ΔΕΝ ΑΓΟΡΑΖΕΤΕ
ΒΙΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ
ΑΘΗΝΑ**

- ΔΕΝ ΤΑ ΒΡΙΣΚΩ ΕΥΚΟΛΑ
- ΕΧΟΥΝ ΥΨΗΛΗ ΤΙΜΗ
- ΔΕΝ ΕΜΠΙΣΤΕΥΟΜΑΙ ΤΗΝ ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥΣ
- Άλλο

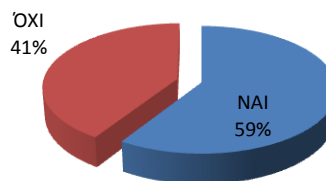

Στην τελευταία ερώτηση ζητήθηκε από τους μη αγοραστές βιολογικών προϊόντων να απαντήσουν αν στο μέλλον θα ήταν διατεθειμένοι να αγοράσουν βιολογικά προϊόντα. Το 59% των μη αγοραστών είναι διατεθειμένο να αγοράσει βιολογικά προϊόντα στο μέλλον και το 41% δεν είναι διατεθειμένο. Παρόμοια ποσοστά υπάρχουν και στην πόλη της Κοζάνης από τους μη αγοραστές με το 55% να είναι διατεθειμένο να αγοράσει ενώ το 45% να μην είναι.

ΣΤΟ ΜΕΛΛΟΝ ΘΑ ΑΓΟΡΑΖΑΤΕ ΒΙΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ ΚΟΖΑΝΗ

ΣΤΟ ΜΕΛΛΟΝ ΘΑ ΑΓΟΡΑΖΑΤΕ ΒΙΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ ΑΘΗΝΑ

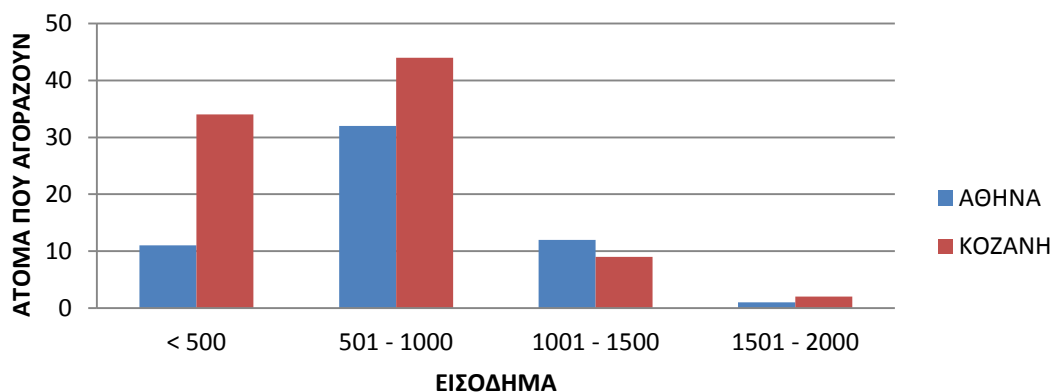

5.3.3 Σχολιασμός συνδυασμένων ερωτήσεων

Στη συνέχεια παρουσιάζουμε αποτελέσματα από συνδυασμό ερωτήσεων που κάναμε με σκοπό να δούμε και να συγκρίνουμε ποιες εισοδηματικές τάξεις προτιμούν να αγοράζουν βιολογικά προϊόντα, για ποιο λόγο αυτοί που τα αγοράζουν μονίμως τα προτιμούν και για ποιο λόγο δεν τα προτιμούν αυτοί που απάντησαν ότι δεν τα αγοράζουν.

Όπως είδαμε και παραπάνω οι κάτοικοι της επαρχίας είναι πιο συνειδητοποιημένοι στην αγορά βιολογικών προϊόντων σε σχέση με τους κατοίκους του αστικού κέντρου ενώ μεγάλη εντύπωση προκαλεί το γεγονός ότι οι χαμηλότερες εισοδηματικές τάξεις αγοράζουν βιολογικά προϊόντα, μόνιμα είτε ευκαιριακά, σε σχέση με τις μεγαλύτερες όπως βλέπουμε και στο γράφημα παρακάτω και για τις δυο περιοχές.

ΕΙΣΟΔΗΜΑ ΚΑΙ ΑΓΟΡΑ Β.Π.

Μια ακόμη πληροφορία που μπορούμε να εξάγουμε από τα δεδομένα είναι ότι στην Αθήνα το 66% αγοράζει βιολογικά προϊόντα γιατί τα θεωρεί πιο υγιεινά και το 25% επειδή είναι ανώτερης ποιότητας. Στην Κοζάνη τα αντίστοιχα ποσοστά κυμαίνονται 27,3% και 72,7%.

Τέλος τα άτομα που δεν αγοράζουν βιολογικά προϊόντα μας απάντησαν σε ποσοστό 50% για την Αθήνα ότι δεν εμπιστεύονται την πιστοποίηση των βιολογικών προϊόντων, ενώ οι κάτοικοι της Κοζάνης που δεν τα αγοράζουν σε ποσοστό 81% μας απάντησαν ότι ο λόγος είναι η ακριβότερη τιμή.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^ο – ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

6.1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στο κεφάλαιο αυτό γίνεται μια αναφορά στα σημαντικότερα σημεία που προέκυψαν από την έρευνα που πραγματοποιήθηκε. Τα στοιχεία αυτά συνδυασμένα με τα σημαντικότερα στοιχεία της δευτερογενούς έρευνας βοήθησαν στην εξαγωγή ολοκληρωμένων συμπερασμάτων σχετικά με το αντικείμενο της έρευνας.

Στην έρευνα αυτήν έγινε μια προσπάθεια να καταγραφεί η υπάρχουσα κατάσταση όσον αφορά την αντίληψη των Ελλήνων καταναλωτών για τα βιολογικά προϊόντα και συγκεκριμένα των καταναλωτών που ζουν στην πόλη των Αθηνών και στην πόλη της Κοζάνης. Τα αποτελέσματα που ακολουθούν διεξήχθησαν από ένα δείγμα 200 ατόμων (100 από την πόλη της Αθήνας και 100 από την πόλη της Κοζάνης) που αποτελούνταν από άτομα και των δυο φύλλων. Άτομα διαφόρων ηλικιών, διαφόρων επιπέδων εκπαίδευσης που επιλέχθηκαν τυχαία για να πραγματοποιηθεί η έρευνα.

6.2. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

Τα αποτελέσματα της έρευνας που πραγματοποιήθηκε μας οδήγησαν σε πολύ ενδιαφέροντα συμπεράσματα, για τον τρόπο με τον οποίο αντιμετωπίζουν τα βιολογικά προϊόντα οι καταναλωτές των δυο πόλεων.

Οι καταναλωτές της Κοζάνης αγοράζουν βιολογικά προϊόντα με ένα μεγάλο ποσοστό της τάξης 89% ενώ το αντίστοιχο ποσοστό είναι το 56%. Οι καταναλωτές και των δυο πόλεων επιλέγουν να αγοράσουν προϊόντα που προέρχονται από την Ελλάδα και όχι από κάποιο άλλο γεωγραφικό μέρος. Οι καταναλωτές της Αθήνας δείχνουν πολύ εμπιστοσύνη στα επώνυμα προϊόντα, αρκετά τα κατεψυγμένα, λίγο τα βιολογικά ενώ δεν εμπιστεύονται καθόλου τα τροποποιημένα προϊόντα. Αντίθετα οι καταναλωτές της Κοζάνης εμπιστεύονται πολύ τα φρέσκα προϊόντα, τα προϊόντα γνωστού παραγωγού,

καθώς και τα βιολογικά προϊόντα ενώ δείχνουν ελάχιστη εμπιστοσύνη στα κατεψυγμένα προϊόντα. Υπάρχει μεγάλη διαφορά στο βαθμό εμπιστοσύνης όσον αφορά διάφορα είδη τροφίμων ανάμεσα στις απόψεις των δύο πόλεων. Οι καταναλωτές της Κοζάνης επηρεάζονται στην αγορά κάποιου προϊόντος, από το αν είναι βιολογικό το προϊόν με ένα ποσοστό της τάξης 59% σε αντίθεση με την πόλη της Αθήνας που το αντίστοιχο ποσοστό είναι ένα 10%. Οι καταναλωτές και των δυο πόλεων προτιμούν να μειώσουν την ποσότητα ενός προϊόντος εάν χρειαζόταν παρά την ποιότητα του. Όλοι οι καταναλωτές στο σύνολο τους γνωρίζουν τι είναι βιολογικό προϊόν, ενώ το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτηθέντων της Αθήνας έχουν ενημερωθεί για την ύπαρξη τους από γνωστούς ή φίλους εν αντιθέσει με την πόλη της Κοζάνης που το μεγαλύτερο ποσοστό έχουν ενημερωθεί από την τηλεόραση και το ραδιόφωνο. Οι Αθηναίοι καταναλωτές δείχνουν μεγάλη επιφυλακτικότητα ως προς τα βιολογικά προϊόντα σε σχέση με τα συμβατικά ενώ οι καταναλωτές της Κοζάνης πιστεύουν ότι τα βιολογικά προϊόντα υπερέχουν σε όλα τα σημεία σε σχέση με τα συμβατικά. Υπάρχει ταύτιση απόψεων όσο αφορά την τιμή των βιολογικών προϊόντων καθώς οι αγοραστές και των δυο πόλεων τις θεωρεί ακριβές. Υπάρχει όμως και ένα ποσοστό της τάξης του 18% στην πόλη της Κοζάνης που θεωρεί ότι οι τιμές τους είναι προσιτές παρόλα αυτά και στις δυο πόλεις οι καταναλωτές δεν είναι διατεθειμένοι να πληρώσουν υψηλότερο τίμημα να αγοράσουν βιολογικά προϊόντα. Το μεγαλύτερο ποσοστό του συνόλου των ερωτηθέντων αγοράζει βιολογικά προϊόντα από τις υπεραγορές και τα αναγνωρίζουν από το σήμα πιστοποίησης τους. Το 22% των καταναλωτών της Κοζάνης δεν έχουν καμία επιφύλαξη για την γνησιότητα τους σε αντίθεση με τους Αθηναίους καταναλωτές που το ποσοστό ανέρχεται στο 7%. Όσον αφορά τους μη αγοραστές βιολογικών προϊόντων, ο πρώτος λόγος και σημαντικότερος λόγος που δεν αγοράζουν είναι ότι δεν έχουν εμπιστοσύνη στην πιστοποίηση τους.

Αυτό που μας έκανε μεγάλη εντύπωση είναι ότι παρόλη την κακή οικονομική κατάσταση της χώρας και των νοικοκυριών, οι καταναλωτές συνεχίζουν να αγοράζουν προϊόντα βιολογικής παραγωγής και επεξεργασίας, και μάλιστα οι χαμηλότερες εισοδηματικές τάξεις, βέβαια το μεγαλύτερο ποσοστό ευκαιριακά πλέον και όχι μόνιμα κάτι που δρα αρνητικά στην αγορά των βιολογικών προϊόντων και αποτελεί έναν ακόμα λόγο που μπορεί να μας

οδηγήσει στο συμπέρασμα ότι η αγορά βιολογικών προϊόντων έχει συρρικνωθεί στην περίοδο της οικονομικής κρίσης που διανύουμε.

Παρατηρούμε επίσης ότι οι κάτοικοι της επαρχίας εμπιστεύονται περισσότερο τα προϊόντα βιολογικής παραγωγής σε σχέση με τους κατοίκους της Αθήνας και αυτό ίσως οφείλεται στο ότι οι κάτοικοι της επαρχίας βρίσκονται πιο κοντά στους παραγωγούς ή μπορεί να είναι και οι ίδιοι παραγωγοί βιολογικών προϊόντων και έτσι έχουν πιο καλή πληροφόρηση και γνώση πάνω σε αυτά.

Οι καταναλωτές επηρεάζονται από πολλούς παράγοντες πριν καταλήξουν στην αγορά κάποιου προϊόντος αλλά κυρίως από την τιμή και ειδικά στην επαρχία. Κάτι που μας φανερώνει ότι η τιμή είναι κατασταλτικός παράγοντας στην απόφαση των καταναλωτών όταν αγοράζουν κάποιο προϊόν, και ειδικά όταν πρόκειται για βιολογικά προϊόντα που η τιμή τους είναι αυξημένη σε σχέση με τα συμβατικά, σε συνδυασμό με τη γενικότερη οικονομική κρίση που επικρατεί τα τελευταία χρόνια στην χώρα μας.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1 - ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΕΜΠΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΔΙΑΦΗΜΙΣΗΣ

ΘΕΜΑ ΕΡΕΥΝΑΣ: Κατανάλωση προϊόντων βιολογικής καλλιέργειας.

ΕΠΟΠΤΕΙΑ: Μαυρίδης Σάββας, Καθηγητής.

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

Αριθμός ερωτηματολογίου:

Ημερομηνία συμπλήρωσης:

A. Δημογραφικά στοιχεία.

A.1 ΤΟΠΟΣ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ:

Αναφέρετε την πόλη/χωριό όπου κατοικείτε.

(σημειώστε με ✓)

A.2 ΗΛΙΚΙΑ:

18 – 25

26 – 35

36 - 45

46 – 55

56 – 65

Άνω των 65

A.3 ΦΥΛΛΟ:

Άντρας

Γυναίκα

A.4 ΜΟΡΦΩΣΗ:

Δημοτικό

Γυμνάσιο

Λυκείου

ΑΕΙ

ΤΕΙ

ΙΕΚ

Όχι επίσημη

Άλλη

A.5 ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ:

Άγαμος/η

Έγγαμος/η

A.6 ΑΡΙΘΜΟΣ ΜΕΛΩΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ:

0

1

2

3

4

5 και άνω

A.7 ΕΙΣΟΔΗΜΑ:

< €500

€500 - €1.000

€1.001 – €1.500

€1.501 - €2.000

€2.001 – €2.500

> €2.500

B. Γενική στάση των καταναλωτών στην αγορά.

B.1 Προτιμάτε προϊόντα προερχόμενα από:

- Ελλάδα
- Ευρωπαϊκή Ένωση
- Ευρώπη (Εκτός Ε.Ε.)
- Τρίτες Χώρες

B.2 Κατά πόσο εμπιστεύεστε τα παρακάτω προϊόντα:

	Καθόλου	Λίγο	Αρκετά	Πολύ
Επώνυμα προϊόντα	☐	☐	☐	☐
Προϊόντα ιδιωτικής ετικέτας	☐	☐	☐	☐
Ανώνυμα προϊόντα	☐	☐	☐	☐
Προϊόντα γνωστού σας παραγωγού	☐	☐	☐	☐
Φρέσκα προϊόντα	☐	☐	☐	☐
Κατεψυγμένα προϊόντα	☐	☐	☐	☐
Παραδοσιακά προϊόντα	☐	☐	☐	☐
Προϊόντα light	☐	☐	☐	☐
Γενετικά τροποποιημένα προϊόντα	☐	☐	☐	☐
Βιολογικά προϊόντα	☐	☐	☐	☐

B.3 Πόσο επηρεάζει κάθε ένας από τους παρακάτω παράγοντες την απόφασή σας στην αγορά κάποιου προϊόντος (τροφίμου):

	Καθόλου	Λίγο	Αρκετά	Πολύ
Τιμή	☐	☐	☐	☐
Επωνυμία	☐	☐	☐	☐
Θρεπτική αξία	☐	☐	☐	☐
Γεωγραφική προέλευση	☐	☐	☐	☐
Γενετικά τροποποιημένο	☐	☐	☐	☐
Βιολογικό	☐	☐	☐	☐

B.4 Τι θα προτιμούσατε να μειώσετε όσον αφορά τα προϊόντα (τρόφιμα) που αγοράζετε εάν χρειαζόταν:

- Την ποσότητα
- Την ποιότητα
- Άλλα προϊόντα

Γ. Στάση καταναλωτών απέναντι στα προϊόντα βιολογικής καλλιέργειας.

Γ.1 Γνωρίζεται τι είναι τα προϊόντα βιολογικής καλλιέργειας:

- Ναι
- Όχι

Γ.2 Από πού έχετε ενημερωθεί για την ύπαρξη των βιολογικών προϊόντων;

- Τηλεόραση/Ραδιόφωνο
- Έγγραφο τύπο (εφημερίδες, περιοδικά)
- Διαδίκτυο
- Από γνωστούς/φίλους
- Άλλο

Γ.3 Τι πιστεύεται για τα προϊόντα βιολογικής καλλιέργειας σε σχέση με τα μη βιολογικής;

	Διαφωνώ	Ούτε συμφωνώ / Ούτε διαφωνώ	Συμφωνώ
α. Πιο υγιεινά	☐	☐	☐
β. Πιο γευστικά	☐	☐	☐
γ. Χωρίς συντηρητικά	☐	☐	☐
δ. Εγγυημένα λόγω πιστοποίησης	☐	☐	☐
ε. Καλά για το περιβάλλον	☐	☐	☐

Γ.4 Τι γνώμη έχετε για τις τιμές των βιολογικών προϊόντων;

- Είναι φτηνές
- Είναι προσιτές
- Είναι ακριβές

Γ.5 Είσαστε διατεθειμένοι να πληρώσετε υψηλότερο τίμημα για τα προϊόντα βιολογικής καλλιέργειας δεδομένης της γενικής οικονομικής κατάστασης;

- Ναι
- Όχι

Γ.6 Αγοράζετε προϊόντα βιολογικής καλλιέργειας;

- Ναι
- Όχι

(Εάν απαντήσατε **Όχι** παρακαλώ συνεχίστε στην ερώτηση **Γ.13**)

Γ.7 Αγοράζετε βιολογικά προϊόντα σε μόνιμη βάση ή ευκαιριακά;

- Μόνιμη βάση
- Ευκαιριακά

Γ.8 Από πού αγοράζετε συνήθως τα βιολογικά προϊόντα:

- Καταστήματα Βιολογικών Προϊόντων
- Υπεραγορές (Super market)
- Παραγωγούς
- Λαϊκές Αγορές

Γ.9 Πως αναγνωρίζετε τα βιολογικά προϊόντα από τα μη βιολογικά:

- Εξωτερική εμφάνιση - γεύση
- Σήμα ποιότητας
- Εμπιστοσύνη στον πωλητή

Γ.10 Έχετε επιφυλάξεις για την γνησιότητα των βιολογικών προϊόντων:

- Αρκετές
- Λίγες
- Καθόλου

Γ.11 Ποιος είναι ο λόγος για τον οποίο προτιμάτε να αγοράζετε προϊόντα βιολογικής καλλιέργειας:

- Είναι πιο υγιεινά
- Είναι πιο γευστικά
- Είναι προϊόντα ανώτερης ποιότητας
- Άλλο

Γ.13 Εάν στη ερώτηση Γ.6 απαντήσατε Όχι ποιος είναι ο λόγος που δεν αγοράζετε προϊόντα βιολογικής καλλιέργειας:

- Δεν τα βρίσκω εύκολα
- Έχουν υψηλή τιμή
- Δεν εμπιστεύομαι την πιστοποίηση τους
- Δεν μου αρέσει η εμφάνιση τους
- Δεν μου αρέσει η γεύση τους
- Άλλο

Γ.14 Εάν στη ερώτηση Γ.6 απαντήσατε Όχι θα ήσασταν στο μέλλον διατεθειμένοι να αγοράσετε προϊόντα βιολογικής καλλιέργειας:

- Ναι
- Όχι

Ευχαριστούμε για την συμμετοχή σας στην έρευνα

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2 – ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΕΡΕΥΝΑΣ ΑΠΟ SPSS

ΠΙΝΑΚΕΣ ΜΟΝΗΣ ΕΙΣΟΔΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ

katoikia

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid athina	100	100,0	100,0	100,0

hlikia

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 18-25	10	10,0	10,0	10,0
26-35	36	36,0	36,0	46,0
36-45	28	28,0	28,0	74,0
46-55	10	10,0	10,0	84,0
56-65	12	12,0	12,0	96,0
>65	4	4,0	4,0	100,0
Total	100	100,0	100,0	

fulo

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid antras	40	40,0	40,0	40,0
gunaika	60	60,0	60,0	100,0
Total	100	100,0	100,0	

morfwsh

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid dhmotiko	3	3,0	3,0	3,0
gumnasio	9	9,0	9,0	12,0
lukeio	37	37,0	37,0	49,0
AEI	16	16,0	16,0	65,0
TEI	21	21,0	21,0	86,0
IEK	11	11,0	11,0	97,0
oxiepishmh	1	1,0	1,0	98,0
allh	2	2,0	2,0	100,0
Total	100	100,0	100,0	

oikokatast

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid agamos	30	30,0	30,0	30,0
eggamos	70	70,0	70,0	100,0
Total	100	100,0	100,0	

melh

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 0	30	30,0	30,0	30,0
1	9	9,0	9,0	39,0
2	42	42,0	42,0	81,0
3	13	13,0	13,0	94,0
4	6	6,0	6,0	100,0
Total	100	100,0	100,0	

eisodhma

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid <500	21	21,0	21,0	21,0
500-1000	56	56,0	56,0	77,0
1001-1500	20	20,0	20,0	97,0
1501-2000	2	2,0	2,0	99,0
>2500	1	1,0	1,0	100,0
Total	100	100,0	100,0	

anwnuma

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid katholou	55	55,0	55,0	55,0
ligo	43	43,0	43,0	98,0
arketa	2	2,0	2,0	100,0
Total	100	100,0	100,0	

katagwgh

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid ellada	100	100,0	100,0	100,0

paragwgos

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid katholou	1	1,0	1,0	1,0
ligo	6	6,0	6,0	7,0
arketa	65	65,0	65,0	72,0
polu	28	28,0	28,0	100,0
Total	100	100,0	100,0	

epwnpro

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid katholou	1	1,0	1,0	1,0
ligo	5	5,0	5,0	6,0
arketa	64	64,0	64,0	70,0
polu	30	30,0	30,0	100,0
Total	100	100,0	100,0	

freska

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid arketa	53	53,0	53,0	53,0
polu	47	47,0	47,0	100,0
Total	100	100,0	100,0	

etiketa

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid katholou	10	10,0	10,0	10,0
ligo	54	54,0	54,0	64,0
arketa	36	36,0	36,0	100,0
Total	100	100,0	100,0	

katepsugmena

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid katholou	1	1,0	1,0	1,0
ligo	27	27,0	27,0	28,0
arketa	63	63,0	63,0	91,0
polu	9	9,0	9,0	100,0
Total	100	100,0	100,0	

paradosiaka

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid ligo	1	1,0	1,0	1,0
arketa	41	41,0	41,0	42,0
polu	58	58,0	58,0	100,0
Total	100	100,0	100,0	

timh

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid ligo	7	7,0	7,0	7,0
arketa	42	42,0	42,0	49,0
polu	51	51,0	51,0	100,0
Total	100	100,0	100,0	

light

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid katholou	35	35,0	35,0	35,0
ligo	59	59,0	59,0	94,0
arketa	5	5,0	5,0	99,0
polu	1	1,0	1,0	100,0
Total	100	100,0	100,0	

epwnumia

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid katholou	3	3,0	3,0	3,0
ligo	6	6,0	6,0	9,0
arketa	65	65,0	65,0	74,0
polu	26	26,0	26,0	100,0
Total	100	100,0	100,0	

tropopoihsh

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid katholou	93	93,0	93,0	93,0
ligo	7	7,0	7,0	100,0
Total	100	100,0	100,0	

aksia

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid katholou	5	5,0	5,0	5,0
ligo	18	18,0	18,0	23,0
arketa	57	57,0	57,0	80,0
polu	20	20,0	20,0	100,0
Total	100	100,0	100,0	

biologika

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid katholou	4	4,0	4,0	4,0
ligo	40	40,0	40,0	44,0
arketa	46	46,0	46,0	90,0
polu	10	10,0	10,0	100,0
Total	100	100,0	100,0	

proeleush

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid ligo	8	8,0	8,0	8,0
arketa	48	48,0	48,0	56,0
polu	44	44,0	44,0	100,0
Total	100	100,0	100,0	

gentrop

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid katholou	2	2,0	2,0	2,0
ligo	3	3,0	3,0	5,0
arketa	54	54,0	54,0	59,0
polu	41	41,0	41,0	100,0
Total	100	100,0	100,0	

enhmerwsh

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid thlerad	21	21,0	21,0	21,0
tupos	26	26,0	26,0	47,0
diaduktio	17	17,0	17,0	64,0
filoi	35	35,0	35,0	99,0
allo	1	1,0	1,0	100,0
Total	100	100,0	100,0	

biologiko

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid katholou	3	3,0	3,0	3,0
ligo	40	40,0	40,0	43,0
arketa	47	47,0	47,0	90,0
polu	10	10,0	10,0	100,0
Total	100	100,0	100,0	

ugieina

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid diafwnw	2	2,0	2,0	2,0
oute	16	16,0	16,0	18,0
sumfwnw	82	82,0	82,0	100,0
Total	100	100,0	100,0	

meiwsh

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid posothta	73	73,0	73,0	73,0
poiiothta	21	21,0	21,0	94,0
alla	6	6,0	6,0	100,0
Total	100	100,0	100,0	

geustika

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid diafwnw	5	5,0	5,0	5,0
oute	56	56,0	56,0	61,0
sumfwnw	39	39,0	39,0	100,0
Total	100	100,0	100,0	

gnwsh

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid nai	99	99,0	99,0	99,0
oxi	1	1,0	1,0	100,0
Total	100	100,0	100,0	

synthrtika

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid diafwnw	5	5,0	5,0	5,0
oute	48	48,0	48,0	53,0
sumfwnw	47	47,0	47,0	100,0
Total	100	100,0	100,0	

pistopoihs

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid diafwnw	3	3,0	3,0	3,0
oute	36	36,0	36,0	39,0
sumfwnw	61	61,0	61,0	100,0
Total	100	100,0	100,0	

agora

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid nai	56	56,0	56,0	56,0
oxi	44	44,0	44,0	100,0
Total	100	100,0	100,0	

periballon

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid diafwnw	2	2,0	2,0	2,0
oute	10	10,0	10,0	12,0
sumfwnw	88	88,0	88,0	100,0
Total	100	100,0	100,0	

monimh

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid monimh	12	12,0	21,4	21,4
eukairiaka	44	44,0	78,6	100,0
Total	56	56,0	100,0	
Missing System	44	44,0		
Total	100	100,0		

times

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid prosites	4	4,0	4,0	4,0
akribes	96	96,0	96,0	100,0
Total	100	100,0	100,0	

topos

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid katasthma	16	16,0	28,6	28,6
super	20	20,0	35,7	64,3
paragwgoi	1	1,0	1,8	66,1
laikes	19	19,0	33,9	100,0
Total	56	56,0	100,0	
Missing System	44	44,0		
Total	100	100,0		

timhma

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid nai	28	28,0	28,0	28,0
oxi	72	72,0	72,0	100,0
Total	100	100,0	100,0	

anagnwrish

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid emfanish	15	15,0	26,8	26,8
shma	40	40,0	71,4	98,2
empistosunh	1	1,0	1,8	100,0
Total	56	56,0	100,0	
Missing Systemg	44	44,0		
Total	100	100,0		

mhagora

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid eukola	3	3,0	6,8	6,8
akriba	18	18,0	40,9	47,7
pistopoihs	22	22,0	50,0	97,7
allo	1	1,0	2,3	100,0
Total	44	44,0	100,0	
Missing Systemg	56	56,0		
Total	100	100,0		

epifulaksh

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid arketes	17	17,0	30,4	30,4
liges	35	35,0	62,5	92,9
katholou	4	4,0	7,1	100,0
Total	56	56,0	100,0	
Missing System	44	44,0		
Total	100	100,0		

diathesimot

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid nai	26	26,0	59,1	59,1
oxi	18	18,0	40,9	100,0
Total	44	44,0	100,0	
Missing System	56	56,0		
Total	100	100,0		

logos

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid ugieina	40	40,0	71,4	71,4
geustika	3	3,0	5,4	76,8
anwtera	13	13,0	23,2	100,0
Total	56	56,0	100,0	
Missing System	44	44,0		
Total	100	100,0		

ΠΙΝΑΚΕΣ ΜΟΝΗΣ ΕΙΣΟΔΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΗΣ ΚΟΖΑΝΗΣ

katoikia

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid kozanh	100	100,0	100,0	100,0

morfwsh

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid dhmotiko	5	5,0	5,0	5,0
gumnasio	9	9,0	9,0	14,0
lukeio	21	21,0	21,0	35,0
AEI	21	21,0	21,0	56,0
TEI	38	38,0	38,0	94,0
IEK	6	6,0	6,0	100,0
Total	100	100,0	100,0	

hlikia

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 18-25	29	29,0	29,0	29,0
26-35	39	39,0	39,0	68,0
36-45	21	21,0	21,0	89,0
46-55	5	5,0	5,0	94,0
56-65	5	5,0	5,0	99,0
>65	1	1,0	1,0	100,0
Total	100	100,0	100,0	

oikokatast

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid agamos	34	34,0	34,0	34,0
eggamos	66	66,0	66,0	100,0
Total	100	100,0	100,0	

melh

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 0	1	1,0	1,0	1,0
1	2	2,0	2,0	3,0
2	9	9,0	9,0	12,0
3	20	20,0	20,0	32,0
4	35	35,0	35,0	67,0
>5	33	33,0	33,0	100,0
Total	100	100,0	100,0	

fulo

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid antras	31	31,0	31,0	31,0
gunaika	69	69,0	69,0	100,0
Total	100	100,0	100,0	

eisodhma

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid <500	40	40,0	40,0	40,0
500-1000	49	49,0	49,0	89,0
1001-1500	9	9,0	9,0	98,0
1501-2000	2	2,0	2,0	100,0
Total	100	100,0	100,0	

etiketa

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid katholou	2	2,0	2,0	2,0
ligo	39	39,0	39,0	41,0
arketa	52	52,0	52,0	93,0
polu	7	7,0	7,0	100,0
Total	100	100,0	100,0	

anwnuma

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid katholou	5	5,0	5,0	5,0
ligo	69	69,0	69,0	74,0
arketa	23	23,0	23,0	97,0
polu	3	3,0	3,0	100,0
Total	100	100,0	100,0	

katagwgh

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid ellada	94	94,0	94,0	94,0
eurenwsh	6	6,0	6,0	100,0
Total	100	100,0	100,0	

paragwgos

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid ligo	2	2,0	2,0	2,0
arketa	19	19,0	19,0	21,0
polu	79	79,0	79,0	100,0
Total	100	100,0	100,0	

epwnpro

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid katholou	2	2,0	2,0	2,0
ligo	32	32,0	32,0	34,0
arketa	45	45,0	45,0	79,0
polu	21	21,0	21,0	100,0
Total	100	100,0	100,0	

freska

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid ligo	2	2,0	2,0	2,0
arketa	23	23,0	23,0	25,0
polu	75	75,0	75,0	100,0
Total	100	100,0	100,0	

katepsugmena

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid katholou	3	3,0	3,0	3,0
ligo	77	77,0	77,0	80,0
arketa	18	18,0	18,0	98,0
polu	2	2,0	2,0	100,0
Total	100	100,0	100,0	

biologika

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid katholou	1	1,0	1,0	1,0
ligo	2	2,0	2,0	3,0
arketa	36	36,0	36,0	39,0
polu	61	61,0	61,0	100,0
Total	100	100,0	100,0	

paradosiaka

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid ligo	10	10,0	10,0	10,0
arketa	61	61,0	61,0	71,0
polu	29	29,0	29,0	100,0
Total	100	100,0	100,0	

timh

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid ligo	1	1,0	1,0	1,0
arketa	4	4,0	4,0	5,0
polu	95	95,0	95,0	100,0
Total	100	100,0	100,0	

light

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid ligo	30	30,0	30,0	30,0
arketa	65	65,0	65,0	95,0
polu	5	5,0	5,0	100,0
Total	100	100,0	100,0	

epwnumia

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid katholou	2	2,0	2,0	2,0
ligo	23	23,0	23,0	25,0
arketa	55	55,0	55,0	80,0
polu	20	20,0	20,0	100,0
Total	100	100,0	100,0	

tropoihsh

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid katholou	13	13,0	13,0	13,0
ligo	78	78,0	78,0	91,0
arketa	9	9,0	9,0	100,0
Total	100	100,0	100,0	

aksia

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid ligo	5	5,0	5,0	5,0
arketa	35	35,0	35,0	40,0
polu	60	60,0	60,0	100,0
Total	100	100,0	100,0	

proeleush

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid ligo	5	5,0	5,0	5,0
arketa	43	43,0	43,0	48,0
polu	52	52,0	52,0	100,0
Total	100	100,0	100,0	

gnwsh

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid nai	97	97,0	97,0	97,0
oxi	3	3,0	3,0	100,0
Total	100	100,0	100,0	

enhmerwsh

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid thlerad	74	74,0	74,0	74,0
tupos	2	2,0	2,0	76,0
diaduktio	18	18,0	18,0	94,0
filoi	6	6,0	6,0	100,0
Total	100	100,0	100,0	

gentrop

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid katholou	2	2,0	2,0	2,0
ligo	2	2,0	2,0	4,0
arketa	42	42,0	42,0	46,0
polu	54	54,0	54,0	100,0
Total	100	100,0	100,0	

ugieina

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid oute	3	3,0	3,0	3,0
sumfwnw	97	97,0	97,0	100,0
Total	100	100,0	100,0	

biologiko

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid katholou	1	1,0	1,0	1,0
ligo	2	2,0	2,0	3,0
arketa	38	38,0	38,0	41,0
polu	59	59,0	59,0	100,0
Total	100	100,0	100,0	

geustika

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid diafwnw	1	1,0	1,0	1,0
oute	11	11,0	11,0	12,0
sumfwnw	88	88,0	88,0	100,0
Total	100	100,0	100,0	

meiwsh

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid posothta	66	66,0	66,0	66,0
poiiothta	22	22,0	22,0	88,0
alla	12	12,0	12,0	100,0
Total	100	100,0	100,0	

synthrtika

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid diafwnw	1	1,0	1,0	1,0
oute	12	12,0	12,0	13,0
sumfwnw	87	87,0	87,0	100,0
Total	100	100,0	100,0	

timhma

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid nai	27	27,0	27,0	27,0
oxi	73	73,0	73,0	100,0
Total	100	100,0	100,0	

agora

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid nai	89	89,0	89,0	89,0
oxi	11	11,0	11,0	100,0
Total	100	100,0	100,0	

pistopoihsh

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid oute	11	11,0	11,0	11,0
sumfwnw	89	89,0	89,0	100,0
Total	100	100,0	100,0	

monimh

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid monimh	22	22,0	24,7	24,7
eukairiaka	67	67,0	75,3	100,0
Total	89	89,0	100,0	
Missing System	11	11,0		
Total	100	100,0		

periballon

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid oute	7	7,0	7,0	7,0
sumfwnw	93	93,0	93,0	100,0
Total	100	100,0	100,0	

topos

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid katasthma	11	11,0	12,4	12,4
super	56	56,0	62,9	75,3
paragwgoi	12	12,0	13,5	88,8
laikes	10	10,0	11,2	100,0
Total	89	89,0	100,0	
Missing System	11	11,0		
Total	100	100,0		

times

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid fthines	1	1,0	1,0	1,0
prosites	18	18,0	18,0	19,0
akribes	81	81,0	81,0	100,0
Total	100	100,0	100,0	

anagnwrish

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid shma	82	82,0	92,1	92,1
empistosunh	7	7,0	7,9	100,0
Total	89	89,0	100,0	
Missing System	11	11,0		
Total	100	100,0		

mhagora

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid eukola	1	1,0	9,1	9,1
akriba	9	9,0	81,8	90,9
pistopoihs	1	1,0	9,1	100,0
Total	11	11,0	100,0	
Missing System	89	89,0		
Total	100	100,0		

epifulaksh

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid arketes	4	4,0	4,5	4,5
liges	65	65,0	73,0	77,5
katholou	20	20,0	22,5	100,0
Total	89	89,0	100,0	
Missing System	11	11,0		
Total	100	100,0		

diathesimot

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid nai	6	6,0	54,5	54,5
oxi	5	5,0	45,5	100,0
Total	11	11,0	100,0	
Missing System	89	89,0		
Total	100	100,0		

logos

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid ugieina	52	52,0	58,4	58,4
geustika	7	7,0	7,9	66,3
anwtera	30	30,0	33,7	100,0
Total	89	89,0	100,0	
Missing System	11	11,0		
Total	100	100,0		

ΠΙΝΑΚΕΣ ΔΙΠΛΗΣ ΕΙΣΟΔΟΥ ΑΘΗΝΑ

eisodhma * agora Crosstabulation

Count

		agora		Total
		nai	oxi	
eisodhma	<500	11	10	21
	500-1000	32	24	56
	1001-1500	12	8	20
	1501-2000	1	1	2
	>2500	0	1	1
Total		56	44	100

logos * monimh Crosstabulation

Count

		monimh		Total
		monimh	eukairiaka	
logos	ugieina	8	32	40
	geustika	1	2	3
	anwtera	3	10	13
Total		12	44	56

mhagora * agora Crosstabulation

Count

		agora		Total
		oxi		
mhagora	eukola	3		3
	akriba	18		18
	pistopoihsh	22		22
	allo	1		1
Total		44		44

ΠΙΝΑΚΕΣ ΔΙΠΛΗΣ ΕΙΣΟΔΟΥ ΚΟΖΑΝΗ

eisodhma * agora Crosstabulation

Count

		agora		Total
		nai	oxi	
eisodhma	<500	34	6	40
	500-1000	44	5	49
	1001-1500	9	0	9
	1501-2000	2	0	2
Total		89	11	100

monimh * logos Crosstabulation

Count

		logos			Total
		ugiein a	geusti ka	anwte ra	
monimh	monimh	6	0	16	22
	eukairiaka	46	7	14	67
Total		52	7	30	89

agora * mhagora Crosstabulation

Count

		mhagora			Total
		eukola	akriba	pistopoihsh	
agora	oxi	1	9	1	11
Total		1	9	1	11

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

A. ΕΛΛΗΝΙΚΗ

- Κρυστάλλης Α. - Φωτόπουλος Χ., «Ο Έλληνας καταναλωτής βιολογικών προϊόντων - Μια πανελλήνια έρευνα marketing», Εκδόσεις Σταμούλης, Αθήνα, 2007
- Πολυράκης Θ. Γιάννης, «Περιβαλλοντική γεωργία», Εκδόσεις Ψύχαλος, Αθήνα, 2003
- Μηλιάδου Δ. - Παπαναγιώτου Ε. - Φωτόπουλος Χ., «Βιολογική Γεωργία. - Φυτική και Ζωική Παραγωγή», Εκδόσεις Σταμούλη, Αθήνα, 2001
- Φωτόπουλος Β. Χρήστος, «Βιολογική Γεωργία: Κόστος αποδοτικότητα, ανάλυση αγοράς και στρατηγικές marketing», Εκδόσεις Σταμούλης, Αθήνα, 2000
- Μακράκης Γ. Βασίλειος, «Ανάλυση δεδομένων στην επιστημονική έρευνα με τη χρήση του SPSS: Από τη θεωρία στην πράξη», Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα, 1997
- Σταθακόπουλος Β., «Μέθοδοι έρευνας αγοράς», Εκδόσεις Σταμούλης, Αθήνα, 1997

B. ΜΕΛΕΤΕΣ

- «Βιολογικές καλλιέργειες και βιολογικά προϊόντα», ICAP A.E., Αθήνα, 2009
- «Βιολογικές καλλιέργειες και βιολογικά προϊόντα», ICAP A.E., Αθήνα, 2011
- «Η Ελλάδα με αριθμούς», Ελληνική Στατιστική Αρχή, Αθήνα, 2012
- «Βιολογική γεωργία και προϊόντα», Hellastat A.E., Αθήνα, 2007

Γ. ΔΙΑΔΥΚΤΙΟ

- www.ifoam.org
- www.minagric.gr
- www.agrocert.gr
- www.biohellas.gr
- www.express.gr
- www.hellastat.gr
- www.engene.gr
- www.bio-hellas.gr
- www.statistics.gr